

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İSTANBUL VE TRAKYA'DAN ANADOLU'YA GÖÇ VE PANİĞE KARŞI PROPAGANDA

Bülent BAKAR*

ÖZET

Almanya'nın Polonya'ya saldırısıyla başlayan İkinci Dünya Savaşı, ilerleyen dönemde Balkanlar'a yayılmış ve Bulgaristan ile Yunanistan'ın Almanya tarafından işgaliyle Nisan 1941'de Türkiye'nin sınırlarına dayanmıştır. Bu tarihten itibaren savaşa en yakın bölge olan Trakya'da ve İstanbul'da bir telaş söz konusu olmuştur. Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya göç başlamış, bu göç denizyolları ve demiryolları ile hükümet tarafından organize edilmiştir. Göç, Haziran ayının ilk günlerinde de devam etmiş, bu esnada bazı sıkıntılar meydana gelmiş ve gündemi bir süre bu mesele oluşturmuştur.

Ayrıca, yine bu dönemde özellikle Nisan 1941'de oluşan panik ve bilgi kirlenmesine karşı bir nevi karşı propaganda görevi yerine getirilerek, uyarıcı yazılar çıkmış ve her şeyin hükümetin kontrolünde olduğu vurgusu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Göç, Propaganda, Trakya, İstanbul

ABSTRACT

The Second World War, which was started with the attacks of Germany against Poland, extended to Balkans and reached to Turkish borders with the occupation of Greece and Bulgaria by Germans. German occupation of Turkey's neighbours manifested itself as panic in the regions near to borders such as Thrace and İstanbul. A wave of migrations, started during that period, was organized by the state using railways and maritime lines. In the course of migrations in June 1941 some problems occurred and fulfilled the agenda.

Also, in this period, especially in April 1941, the government used media against panic and disinformation, in order to show, everything was under control.

Key Words: The Second World War, Migration, Propaganda, Thrace, İstanbul

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Almanya'da, Nazi Partisi'nin 1933 yılında yönetime gelmesiyle Avrupa'da yeni bir dönem başlamıştır. Bu partinin Almanya'da yaptığı propagandayla Versailles Antlaşması'nın getirdiği silahsızlanma kayıtlarına karşı çıkması gerek Fransa ve Rusya'yı, gerekse içlerinde Alman toplulukları bulunduran civar ülkeleri tedirgin etmiştir. Ortaya çıkan tedirginliği yatıştırmak isteyen Almanya, 1934 yılında Polonya ile bir saldırmazlık deklarasyonu imzalamıştır. Bu gelişme Avrupa devletlerinde bir ferahlık yaratmışsa da 1935 yılında Almanya'nın mecburi askerlik sistemini kabul etmesi ve hızla silahlanması dikkat çekici olmuştur. 1936 yılından itibaren Almanya ve İtalya arasında bir yakınlaşma meydana gelmiştir. Aynı yıl Almanya ile Japonya'nın imzaladığı Anti-Komintern Pakt'a, 1937'de İtalya da katılmış ve Berlin-Roma-Tokyo mihveri ortaya çıkmıştır. Böylece tehdit algılamaları ve gelişmeler bu üç devleti bir araya getirmiş olmaktadır. Mart 1938'de Almanya'nın Avusturya'yı ilhaki (*Anschluss*) karşısında Batılı devletlerin tepkisinin çok zayıf kalması ve Almanya'nın Çekoslovakya'nın Südet bölgesi üzerindeki isteklerinin Eylül 1938'deki Münich Konferansı'nda İngiltere ve Fransa tarafından kabul edilmesi, savaşa giden süreçte önemli adımlar olmuştur. Bir süre sonra Mart 1939'da Alman ordularının Prag'ı işgal etmesiyle Çekoslovakya haritadan silinmiştir. Böylece, Almanya savaşmadan birkaç yıl içinde Orta Avrupa'da önemli bir güç merkezi haline gelmiştir. Almanya'nın 23 Mart 1939'da Romanya ile bir ticaret antlaşması imzalamasıyla nüfuz sahası iyice genişlemiştir. Bu arada Akdeniz bölgesini kendi yayılma alanı olarak gören İtalya, Nisan ayının başında Arnavutluk'u işgal etmiştir¹. 1 Eylül 1939'da Alman ordularının Polonya'ya girmesi ile yeni bir dünya savaşının adımı atılmıştır. Bunun üzerine Polonya'ya garanti vermiş olan İngiltere ve Fransa 3 Eylül tarihinde Almanya'ya savaş ilân ettiler ve savaş ateşi bütün Avrupa'ya sıçradı. Polonya birlikleri, Alman zırhlı tümenlerine çok az mukavemet gösterebilmiş ve Polonya teslim olmuştur². Almanya 1940 ilkbaharında yönünü Batı'ya çevirmiş, Nisan ayında Danimarka ve Norveç'i işgal etmiştir. Mayıs ayında Fransa'ya başlatılan saldırı ise, Haziran 1940'ta Fransa'nın kayıtsız şartsız teslim olması ile sonuçlandı. Savaş esnasında İtalya da Fransa'ya savaş ilân ederek Almanya ile beraber hareket etmiştir³.

¹ Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Ankara 1973, s. 555-608.

² Liddell Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi 1*, (Çev. Kerim Bağrıaçık), İstanbul 1999, s. 25-40.

³ L. Hart, *a.g.e.*, s. 59-93.

1- İkinci Dünya Savaşı Başında Türk Dış Politikası ve Savaşın Balkanlar'a Yayılması

Bir yandan İtalya'nın Balkanlar'a yönelik saldırgan tutumu ve gizlemediği planları, diğer taraftan Almanya'nın Balkanlar'daki etkisini giderek arttırması, yine nereye kadar uzanacağı belli olmayan Alman hayat alanı (*Lebensraum*) teorisinin Türkiye'yi de içine alma tehlikesi, Türkiye'nin tedbir alması ve Batı ülkeleri ile antlaşmalar yapması ihtiyacını getirmişti⁴. 19 Ekim 1939'da imzalanan Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında Karşılıklı Yardım Antlaşması ile Türkiye resmen taraf olmaktadır⁵. Antlaşmaya göre İngiltere ve Fransa, Türkiye'ye savaş malzemesi kredisi olarak 25 milyon sterlin, 16 milyon sterlin değerinde külçe altın ve 3,5 milyon sterlinlik bir kredi transferi sağlayacaklardı⁶. Bununla beraber 19 Ekim 1939 tarihli antlaşmayla söz verilen yoğun askeri ve ekonomik yardımlar tatmin edici bir şekilde gerçekleşmemiştir. Türkiye, savaşa girmesi halinde Almanya ile karşı karşıya kalabileceğini görmüş ve Rusya faktörünü de göz önüne aldığı anda hassas bir noktada olduğunu fark ederek, 14 Haziran 1940'ta savaşa katılmayacağını resmen açıklamıştır⁷.

Bu arada Almanya, İtalya ve Japonya 27 Eylül 1940'ta Üçlü Pakt denilen ittifak antlaşmasını imzalayarak, "Yeni Düzen" in kurulması ve nüfuz bölgeleri oluşturulmasını kararlaştırmışlardır. Hitler, Üçlü Pakt'a Sovyet Rusya, İspanya, Vichy Fransa'sı, Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan'ı da katarak bütün Avrupa'yı bir blok olarak İngiltere'nin karşısına çıkarmayı, bu ülkeyi ümitsiz bir durumda bırakarak barışa zorlamayı ve Amerika'yı da tehdit edip savaş dışı tutmayı hedeflemişti. İspanya ile Vichy Hükümeti'nden beklediği desteği bulamayan Almanya, Sovyet Rusya'yı bu Pakt'a katmayı çok önemli görmüştür. Fakat Kasım 1940'ta Berlin'de yapılan görüşmelerde uzlaşma sağlanamaması üzerine Almanya, Rusya'ya karşı harekete geçmeye karar vermiştir. İtalya ise, 28 Ekim 1940'ta Almanya'yı bile bilgilendirmeden Yunanistan'a bir ultimatoma vererek Girit ve Korfu adalarının kendisine teslimini istemiş, Yunanistan'ın ret cevabı üzerine Arnavutluk üzerinden Yunan sınırlarını geçmeye başlamıştı. Fakat Yunanistan Kasım ayında bu saldırıyı durdurduğu gibi, karşı saldırı ile Arnavutluk topraklarına girmiştir⁸. Türk Hükümeti İtalya'nın Yunanistan'a saldırısından fevkalâde rahatsız olmuş ve

⁴ Yavuz Özgüldür, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikasını Belirleyen İki Antlaşma ve Sonuçları: "Türk-İngiliz-Fransız İttifak Antlaşması ve Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması", *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara 1999, s. 83.

⁵ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, c.1, Ankara 1989, s. 600-609.

⁶ Selim Deringil, *Denge Oyunu*, İstanbul 1994, s. 95.

⁷ Y. Özgüldür, *a.g.m.*, s. 87.

⁸ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 692-695

Batı sınırında yeni önlemler almak ihtiyacı hissetmiştir. Başbakanlıktan yapılan tebligatta, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 86. maddesine⁹ dayanarak İstanbul, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli vilâyetlerinde bir ay müddetle örfî idare¹⁰ ilânının 20 Kasım 1940 tarihindeki Bakanlar Kurulu toplantısında kararlaştırıldığı belirtilmiştir¹¹. İlerleyen aylarda örfî idarenin süresi peyderpey uzatılmıştır¹².

Alınan bu askerî önlemlerden kuşkulanan Bulgaristan'ın endişesini gidermek amacıyla 17 Şubat 1941'de Türkiye-Bulgaristan deklarasyonu yayınlanmış ve taraflar birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygılı olduklarını açıklamışlardır¹³. Bu deklarasyondan kısa süre sonra Bulgarların Üçlü Pakt'a girmesiyle Alman kuvvetleri Bulgaristan'da konuşlanmaya başlamıştır. Yaşanan bu son gelişme üzerine 4 Mart 1941'de Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Von Papen, İnönü'ye Hitler'in özel mesajını iletmiştir. Hitler, mesajında Bulgaristan'a girmelerinin sebeplerini izah edip, Türkiye sınırlarına yaklaşmamaları hakkında Alman Komutanlarına talimat verdiğini açıklıyor ve Türkiye'yi rahatlamayı amaçlıyordu¹⁴.

Bulgaristan dışında Macaristan ve Romanya da Üçlü Pakt'a katılmak zorunda kalmışlardı. Mart 1941'de ise, Yugoslavya'da Almanya aleyhtarı bir hükümet darbesi olunca Almanya, Yugoslavya'ya müdahale etmeye karar vermiştir¹⁵. 5 Nisan 1941'de von Papen, Ankara'nın endişelerini ortadan kaldırmak için Türk yetkililerle tekrar görüşerek, Almanya'nın Yunanistan'a girmesi halinde, tıpkı Bulgaristan'da olduğu gibi Türk sınırından uzak kalacağını açıklamıştır. von Papen, bir gün sonra 6 Nisan'da Alman ordusunun

⁹ "Harb halinde veya harbi icab ettirecek bir vaziyet hudusunda veya isyan zuhurunda veyahut vatan ve cumhuriyet aleyhinde kuvvetli ve fiilî teşebbüsât vukuunu müeyyit kati emarat görüldükte İcra Vekilleri Heyeti müddeti bir ayı tecavüz etmemek üzere umumi veya mevzii idare-i örfiyye ilân edebilir ve keyfiyet hemen Meclisin tasdikine arz olunur. Meclis idare-i örfiyye müddetini indel icab tezyit veya tenkis edebilir. Meclis müctemî değilse derhal ictimaa davet olunur", Bkz. Yücel Karlıklı, **Türk Anayasa Metinleri**, İstanbul 2002, s. 14.

¹⁰ Sıkıyönetim.

¹¹ **Cumhuriyet**, 23 İkinciteşrin 1940.

¹² Nitekim Haziran 1941'e dek üçer ay daha uzatılan sıkıyönetim süresi Meclisin 20 Haziran 1941 tarihli toplantısında bu kez altı aylık bir süre için tekrar uzatılmıştır. "Altı vilâyette ilân ve iki defa üçer ay müddetle temdit edilmiş olan örfî idarenin altı ay daha temdidini için yapılan görüşmeler neticesinde İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli vilâyetlerinde 23 Teşrin-i sani 1940 tarihinde ilân ve BMM'nin 1199 ve 1209 sayılı kararlarıyla üçer ay temdit edilmiş olan örfî idarenin bitiminden itibaren altı ay daha uzatılması kararlaştırılmıştır", Bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), 20. 06. 1941, İnikad: 67, celse: 1, c. 19, Ankara 1941, s. 101; **Cumhuriyet**, 21 Haziran 1941.

¹³ İ. Soysal, *a.g.e.*, s. 631-632.

¹⁴ Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Hatıralar**, c.1, Ankara 2001, s. 433- 434.

¹⁵ F. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 696-697.

Yunanistan ve Yugoslavya'ya gireceğini Ankara'ya iletmiştir. Türkiye, bu gelişmeler üzerine bazı önlemler almıştır. Trakya'da bulunan askerî birlikler Anadolu yakasına nakledilmiş, Türkiye'yi Avrupa'ya bağlayan ve Meriç nehri üzerindeki tüm köprüler havaya uçurulmuştur¹⁶.

Böylece Türkiye, savaş başladığı andan itibaren ilk kez ciddi şekilde tehdit algılaması ile karşı karşıya kalmıştır. Balkanlar'da çok hızlı gelişen bu süreç, Türkiye dahilinde, özellikle savaşa en yakın bölgeler olan Trakya ve İstanbul'da acil önlemlerin alınmasını gerektirmiştir.

2- Yakın Tehdit Nedeniyle Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya Göç Kararı

Almanların Yunanistan'ı işgal etmeye başlamasıyla Türkiye sınırlarına dayanan savaş Türkiye'de tedirginliği arttırmış, bir taraftan da Yunanistan hududundan Türkiye'ye ilticalar başlamıştır. Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik, 10 Nisan 1941'de Edirne'den gönderdiği acil telgrafında gelen kabilelerin nakliyat işinin devam ettiğini, Tekirdağ valisinin çalışmaları takip ettiğini bildiriyordu. Tekirdağ valisinin verdiği bilgi ise vapurların sevkiyat için hazır olduğu şeklindeydi. Kazım Dirik, yaya olarak ve trenlerle gelen kabiledekilerle görüşmelerde bulunmuştur. Kafiledekilerin açıklamalarına göre, Alman ordusu Gümülcine'ye girmek üzereydi ve Yunan subayları ahaliye başlarının çaresine bakmalarını söylemişti¹⁷.

Türkiye açısından İkinci Dünya Savaşı'nın en sıcak günleri yaşanırken ve her an savaşa girme riski mevcutken, 10 Nisan 1941 tarihli gazetelerde manşetten verilen bir haber gündeme oturmuştur. İstanbul vilâyetinden yapılan bir tebligatta, emekliler, yetimler ve dullar ile İstanbul halkından Anadolu'da akrabası olan ve arzu edenlerin İstanbul'dan göç edebilecekleri bildiriliyordu. Açıklamada, İstanbul'da oturan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından arzu edenlerin ikamet ettikleri kaza kaymakamlıklarına 15 Nisan 1941 Salı günü akşamına kadar müracaat ederek, kendilerine verilecek beyânâmeleri doldurmaları istenmekteydi. Ayrıca, açıklamanın devamında şu ifadelere yer verilmekteydi¹⁸;

1- İstanbul'da bulunan ve başka hiçbir iş ve gücü olmayıp ta aldığı emekli maaşıyla ve seferde bir hizmet yapmayacak olan askerî ve mülkî emeklilerle, yetimler ve dulların aileleriyle beraber (Trakya, İstanbul, İzmir, Erzurum, Ankara hariç olmak üzere) istedikleri yerlerin iskele ve istasyonlarına kadar devlete ait

¹⁶ Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938–1945)*, c. 1, İstanbul 1996, s. 547–548.

¹⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon kodu: 030. 10, Yer no: 73. 481. 12.

¹⁸ *Cumhuriyet*, 10 Nisan 1941; *Vatan*, 10 Nisan 1941; *Son Posta*, 10 Nisan 1941, **Bkz. EK 1.**

vapur ve trenlerle nüfus başına elli kiloya kadar sandık ve denk eşyalarıyla birlikte nakillerinin yapılması muvafık görülmüştür.

2- İstanbul'da oturup (İzmir, Ankara, Erzurum hariç olmak üzere) Anadolu'da bulunan akrabaları yanına aileleriyle birlikte gitmek istediğinde bulunanların veya kendileri kalıp ta ailesini göndermek isteyenlerin istedikleri yerin iskele ve istasyonlarına kadar devlete ait vapur ve trenlerde nüfus başına elli kiloya kadar sandık ve denk eşyalarıyla ücretsiz nakilleri uygun bulunmuştur.

Bu tedbirlerin gerekçelerini açıklama ihtiyacı duyulmuştur. Göç kararıyla ilgili diğer bilgiler şöyleydi¹⁹;

"Hükümetimizin İstanbul için düşündüğü bu tedbiri halkımıza arz ederken şu birkaç noktayı ehemmiyetle tebaruz ettirmek isteriz: Türkiye harb haricidir, Türkiye'de harb hali, umumî seferberlik yoktur. Türkiye, kendi topraklarına tecavüz edilmedikçe harbe girmektedir ve bugün için de böyle bir tecavüz mevzu bahis değildir.

Ancak harb mıntikasının garb hudutlarımızın yakınlarına kadar geldiği malûmdur. Her müdebbir memlekette olduğu gibi bizim de ihtiyatlı bulunmamız, bir emrivaki karşısında milletin hiçbir sıkıntıya düşmemesini teminen icab eden vaziyetleri almamız faydalı ve tabiidir.

Anadolu-Trakya münakale yolları üzerinde bulunan İstanbul'un 800 bini geçen nüfusu vardır. Bu bir milyona yakın halkın günlük nakil işleri, beslenmesi ve diğer hayati ihtiyaçlarının karşılanması geniş miyasta tedbirlerin daimi surette tatbikine ve pek çok vasıtaların kullanılmasına lüzum gösterir. Modern harplerde tazyikin nüfus kesafeti noktalarında ne kadar büyük olduğunu misalleriyle gördük. Binaenaleyh bu şehirde izdihamı mümkün mertebe azaltmak, hem İstanbul'da mübrem meşguliyetleri olmayanların huzuru, hem de şehir işlerinin daha kolaylıkla ifası gibi muhtelif faydalar verecektir.

Mütekaidler, eytam ve eramil, devletten aldıkları maaşlarla geçinirler. Şu halde anavatanın her hangi sakin bir köşesinde daha ucuz ve daha asude yaşamaları mümkündür. Aslen taşralı olup da alâkaları daha çok diğer vilâyetlerimizde bulunan vatandaşların ise dünya ahvalinin karışık olduğu bir sırada asıl kendi yerlerinde yaşamalarından tabii bir şey olamaz. Bu suretle de İstanbul'un kesafetini azaltmak suretiyle bir şehre ve bütün memlekete hizmet etmiş olurlar.

Yurdumuzda bütün vatandaşlar, normal bir hayat sürmekte, yaşama şartlarının her türlü kolaylığını görmektedir. Alınması icab eden bazı tedbirler ise bunun temadisi ve bütün millete daha huzurlu hayat şartları temini içindir. Normal zamanda yapılması mümkün ve kolay olan birçok işler vardır ki, herhangi müstacel bir vaziyet karşısında süratle icraları ya mümkün değildir, ya fayda yerine zarar verebilir. Bu itibarla hükümetin bir kısım vatandaşlara inhisar eden bu nakil tedbirini şimdiden düşünmüş olması, zayıf bir ihtimalle ileride lüzum görülüp de kargaşalığa gelmek ihtimallerini bugünden bertaraf etmiş olmak içindir.

Halkımızın hiçbir telaşa kapılmaması lâzımdır. Büyük Türk milleti, hükümetinin cidden müdebbirane kararlarını tatbikte gösterdiği soğukkanlı irade

¹⁹ Cumhuriyet, 10 Nisan 1941.

ve basiretle daima takdir kazanmıştır. Bu defa da aynı vakar ve ciddiyeti göstereceğine hiç şüphe yoktur”.

Yine gazetelerde Örfî İdare Komutanlığı'nın bir tebliği yayınlanmıştır. Buna göre, Örfî İdare mıntukası altındaki İstanbul, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ ve Çanakkale vilâyetleri halkından Anadolu'ya geçmek isteyenlerin ücretsiz olarak 50 kilo yükleriyle beraber tren veya vapurlarla Anadolu'ya nakledileceklerinin ilân edildiği belirtiliyordu. Ayrıca, bu uygulamanın eksiksiz gerçekleşmesi için bundan sonraki tedbirlere riayet edilmesi isteniyordu²⁰. İstanbul'da ve Trakya'da kalmaları zaruri olmayan vatandaşların bir müddet için buralarda boşuna kalabalık etmemeleri, daha rahat yaşayacakları yerlere giderek işeyi ve hareket serbestliğini kolaylaştırmaları çok yerindeydi²¹. Hükümetin asıl gayesinin, savaş bölgesinde bulunan nüfus yoğunluğunu azaltmak, işe ve ulaşım gibi hayati konularda rahat davranmak olduğu yapılan açıklamalardan belli olmuştur.

3- Halkta Oluşan Paniğe Karşı Propaganda

Almanların birden bire Balkanlar'ı ele geçirmesi ve Türk sınırlarına dayanması, Trakya'da bir panik havası oluşturmuştu²². Trakya'da başlayan panikten sonra bazı kişiler yok pahasına mallarını satarak kaçmaya başlamışlardı²³. Bunun bir nedeni de Bulgaristan'daki Alman askerlerine Almanca-Türkçe sözlükler dağıtılması ve bunun bilinmesiydi²⁴. Hükümetin tasarladığı Anadolu'ya göç kararı ve bunun gazetelerde ilânı halkta iyice telaş meydana getirmiştir²⁵. Yunanistan ve Yugoslavya'da yaşananların Türkiye'de de olması endişesi hâkim bir duyguydu²⁶. Bu bakımdan göç kararının basında çok yer bulması ve haftalarca gündemi meşgul etmesi, gelişmelerden zaten çekinen halkta paniğe yol açmıştır. Her ne kadar hükümet, her şeyin kontrol altında olduğunu ifade etse de oluşan tedirginliğe ve bazı propagandalara karşı, basında yoğun bir şekilde uyarıcı bildirimler yer almaya başlamıştır. Gerek gazetelerde ve dergilerdeki bazı başyazılar ve bildirimlerle, gerekse resim ve karikatürlerle halk bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.

²⁰ *Vatan*, 11 Nisan 1941; *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1941; *Son Posta*, 11 Nisan 1941.

²¹ “Bir Tedbir Etrafında”, *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1941.

²² Mahmut Goloğlu, *Millî Şef Dönemi (1939-1945)*, Ankara 1974, s. 107.

²³ Asım Us, *1930-1950 Hatıra Notları*, İstanbul 1966, s. 467.

²⁴ C. Koçak, *a.g.e.*, s. 551.

²⁵ F. A. Barutçu, *a.g.e.*, s. 451.

²⁶ S. Deringil, *a.g.e.*, s. 140.

Propagandaya karşı savunmanın en iyi önleminin karşı propaganda olduğundan hareketle basın gücünden de yoğun şekilde yararlanılmıştır²⁷.

Bu dönemde en etkili savaş yollarından birisi kuşkusuz Beşinci Kol²⁸ faaliyetleriydi. Yani karşı ülkede panik havası yaratmak için akla gelmez usul, propaganda ve tahrikler, bu ülkelerde askerî istila gücü kadar tesirli olmaktaydı²⁹. Beşinci kolun harb zamanındaki en önemli faaliyetleri arasında heyecan verici ve cesaret kırıcı yalan haberler yaymak, ortalığı kargaşalığa ve paniğe uğratmak bulunuyordu³⁰. Bu bakımdan, hükümetin aldığı gönüllülük esasına dayanan göç kararından hemen sonra, basın'da halka moral veren, daha çok da uyaran yazılar söz konusu olmuştur.

Burhan Felek, 12 Nisan tarihinde gazetede yazısında söylentilere kulak verilmemesini isteyip, açıklamalar yapıyordu³¹;

"...O kadar diyebilirim ki, bu yalan dolan zehirli gaz kadar, hatta ondan da fazla mühlüktür. Çünkü bir adamı zehirleyen on desimetre mikâbî gaz artık onun ciğerlerinden çıkıp başkasını zehirlemez ama, yalan dolan bilerek bilmeyerek her birimizin ağızından çıkıp karşımızdakini zehirleyebilir. Onun için emin ve mevsum membalardan geldiği malûm olmayan hiçbir rivayete iltifat etmemek bir vatan borcu, bir millî cemiyet borcu, bir umumî sinir koruma borcudur. ...Memleketin resmî kaynakları tarafından teyid edilmemiş iyi veya kötü hiçbir habere iltifat etmemek evvela akıllıca, sonra da vatanperverce bir harekettir.

...Kötü rivayetlere omuz silkiniz! Milletinize ve milletinizin kuvvetine ve ordunuza güveniniz. Bu güveninizi her yerde bağıra bağıra söyleyiniz. Bu hareketinizle memleket ne büyük hizmet edersiniz bilseniz!"

Aynı gün Cumhuriyet gazetesinin ilk sayfasından yalan haberlere inanılmaması uyarısı yapılmıştır. Uydurma rivayetlerin daima reddedilmesi, yalnız hükümetin tebliğlerine, Ankara radyosunun ve gazetelerin neşriyatına itimat edilmesi istenmiştir. Haber şu şekilde bitmekteydi³²;

"Bilhassa İstanbul'da her gün, birbirini takiben, pek çok gazeteler çıkıyor. Ankara radyosu günün muhtelif saatlerinde neşriyat yapıyor. Bunlar haricinde duyacağınız her şeyanın mutlaka propaganda olduğuna inanınız ve dinlemeyiniz.

Dinlerseniz yavaş yavaş alışırsınız. Ve farkında bile olmadan düşmanın gayesine hizmet etmiş olursunuz. Uyanık olunuz!"

²⁷ Selahattin Ertürk, **Propaganda ve Beşinci Kolun İkinci Dünya Harbinde Oynadığı Roller**, Ankara 1951, s. 62-64.

²⁸ Beşinci Kol; her muhite giren, her şeyi duyan ve gören, bir memleketi örümcek ağı gibi ören ve elinde her türlü vasıtası bulunan gizli bir ordudur. Bu ordu, her türlü meslek ve ihtisas erbabından kurulmuştur. Yani şimdiye kadar bilinen gizli teşkilâtın çok büyütülmüş ve geliştirilmiş bir şeklidir; Bkz. S. Ertürk, **a.g.e.**, s. 9.

²⁹ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, c. 2, İstanbul 1991, s. 150.

³⁰ S. Ertürk, **a.g.e.**, s. 13.

³¹ "Ağız Rivayetlerinden Kaçınalım", **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1941.

³² "Yalan Haberlere Kendinizi Kaptırmayın", **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1941, **Bkz. EK 2**.

Bir başka haberde ise hükümetin kararının sükunet içinde karşılanması gerektiği ifade edilerek, zararlı bir telaş ve heyecan gösterilmemesi gerektiği üzerinde durulmuş ve şu açıklama yapılmıştır³³;

“...Sinirlerine hakim olduğunu şimdiye kadar daima göstermiş olan halkımız bu tedbirin tatbikinde de aynı soğukkanlılığı göstereceğine şüphe yoktur. Türkün seciyesi telâş değil, sükunettir. Sınirlerimizin çelik gibi olduğunu gösterelim”.

13 Nisan tarihli gazetelerin en önemli haberleri yine olumsuz propaganda mücadelesiyle ilgilidir. Propagandanın bu savaşta başlıca silahlardan birisi olduğu ve top ile tüfeğin vazifesini daha önceden sözlerin hazırladığı belirtilerek³⁴, kimsenin dinlenilmemesi istenmektedir³⁵;

“Kimseyi Dinlemeyiniz! Kimseye Bakmayınız! Kimseye Lüzumundan Fazla Bir şey Söylemeyiniz! Türk vatandaşının bugünkü büyük vazifesi işte şu üç basit kaideye riayetten ibarettir”.

Olumsuz propagandanın ve şayianın toplumda gerçekten belli bir etki ve moral bozukluğu yarattığını gören hükümet, bu konuyu daha ciddi ele almayı düşünmüştür. Dahiliye Vekâleti, kamuoyunda fena tesirler yapacak yanlış ve memleket için zararlı haber ve şayianın yayılmasını önlemek için Dahilî Propaganda Ajanlığı kurmaya karar vermiştir. Bu şekilde, ülkeyi ilgilendiren her türlü haberin toplanması ve kamuoyunun bilgilendirilmesi amaçlanmıştır³⁶. Propaganda Ajanlığı'nın görevi ve önemi ile ilgili basında çeşitli karikatürler yer almıştır³⁷.

Resmî makamlar propaganda için önlemler almaya çalışırken, basında uyarı yazıları çıkmaya devam etmiştir. Bu yazılardan birinde propagandaya kıymet verilmemesinin en etkili yöntem olduğu ifade ediliyor ve şu değerlendirme dikkati çekiyordu³⁸;

“Propagandanın bu harbde tank ve tayyare kadar, hatta belki onlardan da ehemmiyetli bir silah olarak kullanıldığını muhtelif vesilelerle gördük. Binaenaleyh motör nasıl büyük terakki hamleleri kaydetmiş bulunuyorsa, propaganda da, aynı yolu takip ederek, bugün akla hayale gelmedik kurnazlıklar ve tuzaklarla hakikaten müessir bir tahrib unsuru olmuştur.

...Propaganda korkunç bir silâhtir; fakat bir iyi tarafı vardır: Ondan korunmak kolaydır. Nasıl? Şöyle: Gazetelerde ve radyomuzun neşriyatında zikr olunmayan herhangi bir havadise, ne türlü olduğu olsun, inanmayarak, kapılmayarak, hatta daha iyisi, böylelerini dinlemeyerek.

³³ “Yerinde Bir İhtiyat Tedbiri”, **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1941.

³⁴ “Sözcülere Dair”, **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1941.

³⁵ “Dinlemeyiniz! Bakmayınız! Susunuz!”, **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1941.

³⁶ **Vatan**, 13 Nisan 1941, **Bkz. EK 3.**

³⁷ **Vatan**, 14–15 Nisan 1941, **Bkz. EK 4–5.**

³⁸ “Propagandaya Karşı Silah”, **Cumhuriyet**, 14 Nisan 1941.

Bu bir keyif işi değil, bir vatan vazifesidir”.

Basında çıkan uyarı yazılarında işaret edilen en önemli nokta, artması muhtemel söylentilere kulak asılmaması olmuştur. Adeta vatandaşın neyi konuşması ve neyi dinlemesi gerektiği bir ders hassasiyeti içinde ele alınmıştır. Bu yazılardan bazılarının tamamını vermek dönemin psikolojisini anlamak açısından faydalı olacaktır³⁹;

“Vatandaş!

Dört bir tarafımız düşmanla çevrilmiş ve biz bunların ortasında yapayalnızız, demek istemiyoruz. Bütün dünya bize düşmandır ve biz tek başımıza bunlara karşı koymaya mecburuz demek istemiyoruz. O kadar ecnebî teşkilâtı ile doluyuz ki artık memleket dahilinde herkesten şüphe edilebilir, demek istemiyoruz. Bununla beraber şu hakikati hiçbir zaman unutmayalım: Dostun bin olsa az, düşman bir olsa çok, derler. Buna şunu da ilâve edebiliriz: Hatta düşmanın sadece “muhtemel” bile olsa.

Suların dahi uyumadığı bu anda elbette ki düşman hiç uyumaz. “Muhtemel” bile olsa. Demek ki bugünün bütün hazırlığı, şimdi belli olmayan, bir hasma karşıdır. Ve bu “belli olmamak” hususiyeti, bizi ancak daha iyi hazırlanmaya, daha iyi hazır bulunmaya sevk etmelidir. Binaenaleyh daima gözü açık, daima uyanık, daima tetikte bulunalım. Ve her dakika göz önünde bulunduralım ki “muhtemel” olduğu zaman, düşman her andan daha tehlikelidir.

Belki “pek çok” lakırdı dinleyelim. Fakat “pek azına” inanalım!”.

Aynı içerikte uyarı yazıları daha sonraki günlerde devam etmiştir⁴⁰. Vatandaş bilinçlendirme ve uyarı yazılarının en fazla yer aldığı gazetelerden birisi Cumhuriyet olmuştur. Bu gazetede bir başka yazı ise şöyleydi⁴¹;

“Dikkat Vatandaş!

Hepimiz her gün bir çok adamlar görüyoruz, bir çok adamlarla konuşuyoruz ve kısacası, bir çok adamlarla, şu veya bu şekilde olsun, hemen hemen daima temas halinde bulunuyoruz. Biz bu adamlarla evvelce de konuşurduk. Teker teker hepsiyle dostuzdur ve hepsini severiz. Nihayet: -Artık hiç kimse ile konuşmoyalım mı? suali sorulabilir.

Hayır; gene bütün dostlarımızla konuşmaya devam edelim. Fakat bunlarla eskiden ne konuşurduk? Güzel havadan, iyi sudan bahsederdik. Bazı kederlerimizden dem vururduk ve bazı eğlencelerimizi anlatırdık. Şimdi gene öyle yapalım ve başka şeylerden lakırdı açmoyalım. Çünkü hepimiz uzak veya yakın vatan işleriyle alâkadarız. Hepimiz az çok bir şeyler biliyoruz. Sizin bildiğiniz şey, size hiçbir şey değil gibi gelir. Halbuki bu ufacak şeyler düşman için ekseriya büyük bir kıymeti haizdir. Sizi, belki muhatabınız değil, fakat diğer dinleyenleriniz, aynı niyetle dinlemezler. Buna karşı yegane çare, gene eskiden

³⁹ Cumhuriyet, 15 Nisan 1941.

⁴⁰ “Vatandaş! Sakıyalım!”, Cumhuriyet, 16 Nisan 1941; “Nasıl Konuşalım”, Cumhuriyet, 17 Nisan 1941.

⁴¹ Cumhuriyet, 19 Nisan 1941.

olduğu gibi, güzel sudan, iyi havadan ve müstakbel eğlencelerimizden bahsetmektir.

Fazlasını ne siz söyleyiniz! Ne de size soran bulunsun!”

Nisan ayının sonlarında karikatürler⁴², resimler ve uyarı yazılarında azalma olsa da yayınlar devam etmiştir. Bu arada, halk arasında yayılan bir söylenti Anadolu'ya gidenlerin üç seneden önce geri dönemeyecekleri şeklindeydi. Art niyetli bu söylentilere bazı safdillerin inandığı ve telaş meydana geldiği belirtilerek, bu haberlerin aslı esaslı bulunmadığı, kayda değer olmadığı ifade ediliyordu⁴³. Mayıs ayının ilerleyen günlerinde moral bozucu propagandalarda yine artış olmuştur. Anadolu'ya gidenlerin İstanbul'a dönüşüne yıllarca izin verilmeyeceği şayiasının tekrar ortaya çıkmasıyla, bu söylentilerin asılsızlığı ile ilgili haberler yapılmıştır⁴⁴;

“...Gidenlerin üç sene İstanbul'a avdetine izin verilmeyecek, dört sene verilmeyecek diye kötü propagandalar yapan hainler var. Bu propagandalar en fena niyetle yapıyor. Bunlara gülüp geçmekle kalmayınız. Bunu söyleyenleri zabıtaya ve örfi idareye haber veriniz. Belki de bir çıyan yuvasının keşfedilmesine hizmet edersiniz”.

Mayıs ayının ikinci yarısından sonra göç işinin belli bir düzene girmesiyle ilk andaki telaş ve panik azalmış, buna paralel olarak propaganda ile ilgili, basında çıkan haberler yoğunluğunu yitirmeye başlamıştır.

Halkta oluşan paniğin dışında Hükümet'in de belirsizlikten tedirgin olduğu ve gelişmeleri çok ciddiye almak zorunda kaldığı açıktır. Nitekim alınan bir kararla Trakya'daki hayvan sürüleri Anadolu'ya nakledilmişti. Bu esnada gerçekleşen masraflar için Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Bursa, Balıkesir ve Çanakkale Mal Sandıklarına beşer bin lira aktarılacağı belirtilmiştir⁴⁵. Ayrıca, İstanbul müze ve kütüphanelerindeki değerli eşya ve bazı kitaplar Niğde ve Çankırı'ya gönderilmiştir⁴⁶. 26 Mayıs 1941 tarihli bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile de Trakya'da bulunan Savcıların önemli evrak ve eşyayı Anadolu'ya getirmesi kararlaştırılmıştır⁴⁷. Hükümet, aldığı bu önlemlerle savaş tehdidinin büyüklüğünü kabul ettiğini göstermektedir.

⁴² Karikatür, 24 Nisan 1941, Bkz. EK 6.

⁴³ Cumhuriyet, 3 Mayıs 1941.

⁴⁴ “Anadoluda Ailenizle Bir Yaz Tatili Geçiriniz”, Vatan, 10 Mayıs 1941.

⁴⁵ BCA, Fon kodu: 030.18.01, Yer no: 94.37.2.

⁴⁶ BCA, Fon kodu: 030.18.01, Yer no: 95.43.1; Ayrıca, İstanbul'dan Anadolu'ya nakli kararlaştırılan eserler kapsamında İstanbul müzelerinden Niğde'ye gönderilen eşyalarla ilgili Bkz. BCA, Fon kodu: 030.18.01, Yer no: 95.50.10. Yine 27 Haziran 1941 tarihli bir kararname, İstanbul müzelerinden İç Anadolu'ya gönderilen kıymetli eşyalar için yapılan masraflarla alakalıdır. Bkz. BCA, Fon kodu: 030.18.01; Yer no: 91.61.7.

⁴⁷ BCA, Fon kodu: 030.18.01, Yer no: 95.45.4.

4- Sevk İçin Hazırlıklar

Basındaki haberlerden anlaşıldığı kadarıyla, Trakya ve İstanbul'dan gönüllü olanların göç ettirilmesi konusunu hükümetin aslında bir süredir gündemine aldığını tahmin ediyoruz. Çünkü yapılan açıklamalar ve önemli bir organizasyonun hızla hayata geçirilebilmesi bunun göstergesidir. 10 Nisan tarihli tebligattan sonra İstanbul vilâyetinden göç etmek için başvuranların sayısı ilk gün itibariyle 2.000 kişi olmuştur. Müracaat eden kişiler bir beyânnâme doldurmak zorundaydılar. Dolduracakları formda gitmek isteyenın adı, soyadı, işi, gitmek istediği iskele yahut istasyon ve bineceği iskele yazılıydı. Her beyânnâme ile 9 kişiye kadar bir aile ücretsiz olarak ve nüfus başına 50 kilo yüküyle nakledilecekti. Bununla birlikte daha fazla eşya götürmek isteyen bunun parasını vermek şartıyla istediği kadar eşya götürebilecekti. Türk vatandaşlarından müslim ve gayrimüslim herkesin kaymakamlıklara müracaat edebileceği ifade edilerek, izdihama meydan verilmemesi talep edilmiştir⁴⁸. Normal tarifeli vapur ve trenlerin, göç etmek isteyenlerin sayısı karşısında yetersiz kalacağı tahmin edildiğinden ek seferler konması düşünülmüş ve ayrıca yolculukta iâşe sıkıntısı yaşanmaması için tren ve vapurlarda yiyecek ve içecek bulundurulması planlanmıştır⁴⁹. İstanbul vilâyeti, göç etmek isteyenler için ilk anda 15.000 adet beyânnâme bastırmıştır. Fakat bu rakamın yetersiz kaldığı düşüncesiyle matbaalarda basım faaliyeti tekrar başlamıştır. Yine basın aracılığıyla halkın sakin olmaya davet edildiği görülmektedir. Beyânnâme doldurmanın hemen hareket etmek anlamına gelmediği, hareket planlamasının ilerleyen günlerde vilâyetçe yapılacağı belirtilmekteydi. Bu arada, halkın bir kısmının bankalara müracaat ederek paralarını çekmeye başlaması ve yine bazılarının kendi imkânlarıyla bilet alarak İstanbul'dan ayrılmaya başlaması dikkat çekici gelişmelerdir⁵⁰.

Vilâyette, Vali ve Belediye Reisi Lütfi Kırdar başkanlığında yapılan toplantıda Anadolu'ya sevk işi için hazırlıklar gözden geçirilmiştir. Israrla yapılan açıklama gerek emeklilerden, gerekse halktan yalnız isteyenlerin Anadolu'ya gönderileceği şeklindedir. Müracaat edenlerin sayısı her gün artmıştır. Kazalara beyânnâme doldurmak için başvuranların sayısı 30.000 kişiyi bulmuştur. Fakat göç etmeyeceği halde her ihtimale karşı elinde bulunması için beyânnâme alanlar da vardır⁵¹. Beyânnâmeler kırmızı ve beyaz olmak üzere iki çeşit bastırılmıştı. Kırmızı renkliler engelliler ve emekliler için, beyazlar ise diğer halk içindir. Başvurular en çok Beyoğlu bölgesinde oturan

⁴⁸ **Son Posta**, 11 Nisan 1941.

⁴⁹ **Vatan**, 11 Nisan 1941.

⁵⁰ **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1941.

⁵¹ **Son Posta**, 12 Nisan 1941.

vatandaşlarca yapılmaktadır. Şehirden ayrılmak isteyenlerin gittikleri yerlerde izdihama ve mesken sıkıntısına yol açmamaları için gittikleri yerlerde akraba veya ailelerinin bulunduğunu formlara yazmaları zorunlu tutulmuştur⁵². Bu göç kararının alınmasındaki en önemli etken, Alman ordusunun Türk sınırına dayanması olmuştu. Bununla beraber İstanbul'dan göç kararının ortaya çıkmasında Almanya herhangi bir sorumluluğu olmadığı kanaatindeydi. Nitekim Almanya yaptığı bir açıklamada gelişmelerin kendileriyle ilgisi olmadığını beyan etmiştir⁵³. Vatandaşların beyânnâme verme müddeti 15 Nisan akşamı mesai saati bitiminde sona ermiş ve 16 Nisan'da Vali Lütfi Kırdar'ın başkanlığında kaymakamların katılımıyla toplantı yapılması kararlaştırılmıştır. Beyânnâmelerin tasnif neticelerinin hükümete bildirileceği ve gelecek emre göre sevk işine başlanacağı belirtilmekteydi. Yapılan bir başka açıklama ise hükümet vasıtasıyla ücretsiz yapılacak sevkiyatın yalnızca iskele ve istasyonlara kadar olacağı, civar şehir ve kasabalara gitmek isteyenlerin paralarıyla tutacakları vasıtalarla bunu yapabilecekleri şeklindeydi. Hükümetten talimat gelir gelmez, gruplar halinde muntazam bir şekilde tren veya vapurlarla sevk gerçekleştirileceği vurgulanmıştır⁵⁴. Gidecekler, dağıtılacak biletlerdeki numara sırasıyla hazırlanacak hususi vapurlara veya posta vapurlarına bineceklerdir. Yolcular, ilân edilen günde hareket edecek olan vapura binmedikleri takdirde parasız gitme hakkını kaybedeceklerdir. Trenle gidecekler için de aynı şekilde hususi vagonlar ilâve edilecek veya hususi trenler tertip edilecektir⁵⁵. Beyânnâmelerin tasnifinin ancak 17 Nisan'da bitirilebileceği açıklansa da⁵⁶, çalışmaların biraz daha vakit alacağı belli olmuştur. Daha sonra yapılan açıklamada tasnif çalışması bitir bitmez biletlerin dağıtılmasına başlanacağı ve polisler ile bekçilerin bu biletleri ilgililerin evlerine götürüleceği ifade edilmiştir. Biletler dağıtıldıktan sonra iki gün evvelinden gazetelere verilecek ilânlarla numara sırasına göre tren veya vapurun hareket saati kendilerine bildirilecek, yolcuların ellerindeki biletlerle vapur veya trene binmesi sağlanacaktı⁵⁷. Bunun için limanlarda kurulan bir komisyon deniz nakliyatı işinde bir sorun çıkmaması için bir süredir yoğun bir faaliyet yürütmekteydi⁵⁸.

Hükümet, İstanbul'un biraz olsun boşalmasını aynı zamanda başka önlemler almak için bir vesile olarak görmüştür. Sevkiyat başladıktan sonra, ilk fırsatta ahşap mahallelerin bir kısmının istimlak edilmesi düşünülmektedir.

⁵² **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1941.

⁵³ "İstanbul'un tahliyesi Berlin mehafilinde Almanya ile alâkalı addedilmedi", **Cumhuriyet**, 14 Nisan 1941.

⁵⁴ **Son Posta**, 16 Nisan 1941.

⁵⁵ **Cumhuriyet**, 17 Nisan 1941.

⁵⁶ **Vatan**, 17 Nisan 1941.

⁵⁷ **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1941.

⁵⁸ **Vatan**, 18 Nisan 1941.

Aslında İstanbul'dan Anadolu'ya aile nakletmek ısrarı biraz da istimplâkten doğacak mesken buhranının önüne geçmek içindi⁵⁹.

20 Nisan tarihli bir haberde sevk için cetvellerin hala tamamlanamadığı belirtilerek, nakil işine bir hafta veya on gün içinde başlanılmasının ihtimal dahilinde görüldüğü ifade ediliyordu. Bu arada, Anadolu'ya gitmek için yeni müracaatlar söz konusu olmuştu. Fakat müracaat mühleti 15 Nisan'da bittiğinden başvuruyu kabul etme veya etmeme konusunda Vekâlet'ten gelecek yazının sonucu bekleniyordu⁶⁰.

Nisan ayının üçüncü haftasında Anadolu'ya sevk için hazırlıklar son aşamasına gelmiş ve ayrıntılar belli olmaya başlamıştır. Buna göre, yolcular için hazırlanan biletlerden kırmızı renkli olanlar tren için, yeşil renkliiler vapur için olacaktır. İstanbul'dan hareket edecek ilk kafilenin vapurlarla sevk edilmesi öngörülmekteydi. Devlet Denizyolları ve Demiryolları idareleri seferlerin başlayacağı günleri, yer ve hareket saatlerini ve bu tren ile vapurlara hangi numaralar arasının bineceğini ilân edecekti. Karışıklığa meydan vermemek amacıyla yolcuların eşyalarının ve bavullarının üzerine yolcunun bilet numaralarının yazılacağı belirtiliyordu⁶¹. Beyânnâmeler üçer nüsha olarak hazırlanmıştır. Bunlardan biri vilâyette, diğeri İstanbul'dan ayrılacak olan ailede kalacak, üçüncü nüsha da şahsın gideceği yere gönderilecekti. Ayrıca yolcular elli kilodan fazla yükleri için bagaj ücreti ödemeleri halinde istedikleri kadar eşyayı yanlarına alabileceklerdi⁶².

Bu süreçte vilâyette yapılan çalışmaları aksatan ve sıkıntılara neden olan olaylar da yaşanmıştır. Sevk edileceklerden bazı kimseler beyânnâmelerinde bildirdikleri yerleri değiştirmek istemekteydiler. Bununla beraber, çalışmalar tamamlanmış olduğundan ve biletler hazırlandığından kendilerine olumsuz yanıt verilmekteydi⁶³.

5- Göç Kararı'ndan Sonra Yaşanan Bazı Sorunlar

Savaş şartları dolayısıyla hükümetin almak zorunda kaldığı Anadolu'ya göç kararı (emekli, yetim ve dullar ile arzu edenler için) bazı sorunlar yaratmıştır. Normal hayat sürerken, ani ve radikal bir uygulamanın ortaya çıkması, ilerleyen günlerde nakliyatı aksatacak sıkıntıları beraberinde

⁵⁹ *Vatan*, 19 Nisan 1941.

⁶⁰ *Vatan*, 20 Nisan 1941.

⁶¹ *Vatan*, 21 Nisan 1941.

⁶² *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1941.

⁶³ *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1941.

getirmiştir. Göç edecek vatandaşları yakından ilgilendiren önemli konuları okul, kira ve maaş olarak üç başlıkta toplamak mümkündür.

a- Okul Sorunu

Ortaya çıkan önemli bir problem, eğitim-öğretim sezonunun halen devam etmesi dolayısıyla, okula giden çocukların durumu olmuştur. Bu durum göz önünde tutularak, 16 Nisan'da derslerin kesileceği açıklanmış ve Anadolu'ya gidecek talebelere kolaylık gösterilmesi istenmiştir. Ayrıca, gelecek yıl bu öğrencilerin başka yerlerde eğitim görebilmeleri için gereken önlemlerin alındığı ifade edilmiştir⁶⁴. Okul durumunun haklı bir gerekçe olduğu düşünülmüş, sevk edilmek üzere başvuranlardan eğitim çağında çocuğu olanların imtihanların bitmesine kadar yolculuklarının ertelenmesi kararlaştırılmıştır⁶⁵. Okullarda çocuklarının imtihanları olan aileler için ayrı bir kafile hazırlanması planlanmıştır⁶⁶. Alınan bu önlemlerle velilere belli bir rahatlama sağlanmıştır.

b- Kira Sorunu

Anadolu'ya gitmek üzere beyânnâme veren bazı kiracıların kontrat olduğu halde evleri boşaltmaya başlamaları önemli bir sıkıntı yaratmıştır⁶⁷. Hükümet, acil önlemler almak için harekete geçmiştir. Anadolu'ya gideceklerin çoğalmasından dolayı memleket dâhilindeki şehirlerde ev kiralalarının aşırı yükselmesine meydan verilmemesi için ilgililer uyarılmıştır⁶⁸. Cumhuriyet Halk Partisi Meclis grubunda kira meselesi gündeme gelmiş ve Trakya ile İstanbul'dan Anadolu içlerine geçmek isteyip, kirada oturanlarla ev sahipleri arasındaki kontrat meselelerinin gittikçe büyüdüğü dile getirilmiş, bu konuda tetkikat yaptırılacağı ve kimsenin mağdur edilmeyeceği ifade edilmiştir⁶⁹. Ev sahiplerinin de mağdur olmaması için bir hal çaresi bulunmaya çalışılmıştır. Buna göre, Anadolu'ya gidenler tarafından tahliye edilen evlerin tekrar kiraya verilmesi halinde ilk kiracıyla yapılan mukavelenin feshedilmiş olduğu kabul edilecekti⁷⁰. Henüz kira mukavelenâmelerinin nasıl feshedileceği yönünde bir karara varılamamışsa da Vekâletten emir beklenmekteydi. Ev sahiplerinin ve kiracıların zarar görmeyeceği bir fesih tarzı bulunması için çalışmaların sürdürüldüğü bildirilmekteydi⁷¹. Dâhiliye Vekâleti, Anadolu'ya gidenlerin kira

⁶⁴ Cumhuriyet, 13 Nisan 1941.

⁶⁵ Vatan, 21 Nisan 1941.

⁶⁶ Cumhuriyet, 23 Nisan 1941.

⁶⁷ Cumhuriyet, 15 Nisan 1941.

⁶⁸ Cumhuriyet, 17 Nisan 1941.

⁶⁹ Son Posta, 16 Nisan 1941.

⁷⁰ Vatan, 19 Nisan 1941.

⁷¹ Vatan, 20 Nisan 1941; Cumhuriyet, 20 Nisan 1941.

sıkıntısı ile karşılaşmamaları ve mağdur edilmemeleri için ilgili vilâyetleri sürekli uyarmıştır. Dâhiliye Vekâleti'nden gönderilen bir tamimde evlerini kiraya vereceklerle dışardan gelerek ev kiralayacaklara ait işlerle uğraşmak için belediyelerde bir büro kurulması kararlaştırılmıştı. Böylece kiralama esnasında oluşacak maddi problemlerin önüne geçilmesine çalışılıyordu⁷². Bu arada ev sahibi ile Anadolu'ya gidecek kiracılar arasındaki ilişkiler iki türlü cereyan etmekteydi. Bazı ev sahipleri iyi niyetli davranıp, gidecek kiracılarıyla aralarındaki mukaveleyi feshediyordu. Bununla beraber bazı ev sahipleri de kiracılarının hareketinden evvel icra dairesine müracaat ederek alacaklarını tespit ettirmekte ve borçlulara ödeme emri göndermekteydi⁷³. Mayıs ayının başında Dâhiliye Vekâleti bir kanun layihası hazırlamış ve kira mukavelelerinin feshedilmiş sayılmasını istemiştir⁷⁴. Kira meselesi, bir süre daha gündemi meşgul etmiştir.

c- Maaş Sorunu

Ortaya çıkan bir başka sorun Anadolu'ya gidecek olan emekli, yetim ve dulların maaşları konusu olmuştur. Yapılan bir düzenleme ile İstanbul'da Mal Müdürlükleri'nden maaş alanların gittikleri yerlerdeki Mal Müdürlükleri'nden alabilecekleri açıklanmıştır. Ayrıca bu aylıkları Emlâk ve Eytam Bankası'ndan avans suretiyle alanlara bu bankanın bulunmadığı yerde kendisine Ziraat Bankası'nın vekâlet etmekte olduğu hatırlatılıyordu. Aynı şekilde gidenlerin Emlâk Bankası bulunmayan yerlerde Ziraat Bankası şubelerinden maaşlarını temin edebilecekleri belirtilmiştir⁷⁵. Bu arada İstanbul Mal Sandıklarına bağlı emekli, yetim ve dulların Hazirana kadar maaşlarını aldıkları açıklanarak, Haziran'dan sonra Eylül'e kadar olan maaşları için gittikleri yerlerdeki Mal Müdürlükleri'ne başvuracakları ifade edilmiştir⁷⁶. Anadolu'ya gidenlerin maaşlarını alırken nasıl bir prosedür takip edecekleri belli olmuştur. Buna göre, İstanbul'dan Anadolu'ya gidecek emekli, yetim ve dullar gittikleri vilâyet veya kazanın muhasebesine müracaat ederek resmî senet, nüfus ve maaş cüzdanlarını göstermek suretiyle kendilerine maaş bağlatabilecekti. İsteyenler İstanbul'da hangi kaza Mal Dairesi'nden maaşlarını alıyorlarsa bu daireye müracaat edip gidecekleri yeri söyleyerek maaşlarını naklettirebileceklerdi⁷⁷. Böylece, gidecek olanların maaşlarını nasıl alacakları konusundaki tereddüt ortadan kaldırılmış oluyordu. Maaş meselesi, kesin bir çözüme kavuşturulmuştur.

⁷² **Cumhuriyet**, 29 Nisan 1941.

⁷³ **Vatan**, 1 Mayıs 1941.

⁷⁴ **Son Posta**, 2 Mayıs 1941.

⁷⁵ **Cumhuriyet**, 15 Nisan 1941; **Vatan**, 15 Nisan 1941.

⁷⁶ **Son Posta**, 17 Nisan 1941.

⁷⁷ **Vatan**, 19 Nisan 1941.

6- İstanbul'dan Anadolu'ya Sevk

Çalışmaların tamamlanmasından sonra Anadolu'ya sevk süreci başlamıştır. Anadolu'ya gideceklerden bazıları vilâyete müracaatla çocuklarının okul durumu ve imtihanların henüz bitmemiş olması dolayısıyla beyânnâme veremediklerini açıklayarak vaziyetlerinin göz önünde tutulmasını istemişlerdi. Bu makul müracaatın dikkate alınacağı ifade edilmişti⁷⁸. Sevk edileceklerin beyânnâmelerinin tasnif edilmesiyle, kabilelerin hazırlanması büyük ölçüde tamamlanmış ve ilk kabiledekilerin vapur ve tren biletleri hazırlanmıştır. Yapılan açıklamaya göre, ilk kabileyi İstanbul'dan Zonguldak'a ve Zonguldak ile Ankara arasındaki tren güzergâhına gidecek vatandaşlar oluşturmaktadır. İkinci kabileyi ise Zonguldak ile Hopa arasındaki iskelelere gidecek yolcular teşkil edecektir. Bu kabileye Samsun'dan sonra Sivas'a gideceklerin de eklenmesi düşünülmektedir. Kabilelerin hareket etmesinden sonra Bandırma yoluyla Balıkesir ve havalisine, Mudanya yoluyla da Bursa ve civarına gideceklerin sevk edilmesi planlanmaktaydı. Haydarpaşa'dan trenle yapılacak sevklerin ise daha sonraki günlere bırakılması düşünülmekteydi. Ayrıca vapur ve tren yolculukları esnasında herhangi bir rahatsızlığa yol açılmaması için biletlerdeki numaralara göre herkesin yerlerinin ayrılacağı ve böylece hiçbir yolcu için yer bulamamak ihtimalinin olmadığı açıklanmıştır⁷⁹. Anadolu'ya gidecek olanlar için 5 deniz ve 10 kara hattı tahsis edilmiştir. Deniz hatları Karadeniz, Bartın, Bandırma, Mudanya ve Karabiga postalarıdır. Tren hatları ise Haydarpaşa'dan Mudanya ve Bandırma ile Samsun ve diğer çeşitli yerleri kapsayacaktır. En büyük sevkiyatın Haydarpaşa treniyle Erzurum istikametine yapılması planlanmaktaydı. Ayrıca, hükümet organizasyonu ile ücretsiz gidecek olanlar dışında kendi imkânlarıyla İstanbul'dan ayrılanların sayısı sürekli artmıştır⁸⁰. Bu arada ilk liste Denizyollarındaki komisyona gönderilmişti ve liste 5.000 kişiden oluşmaktaydı⁸¹. İkinci listenin hazırlanması da tamamlanmıştır. Böylece ilk hamlede 10.000 kişinin sevk edilmesi düşünülmekteydi. İkinci listedekileri Karadeniz sahilini takiben Batum yakınlarındaki Pazarcığa kadar gidecekler oluşturmuştu. Kendi paralarıyla gidenlerin sayısı gittikçe çoğaldığından tren sevkiyatı sonraya bırakılmıştır. Devlet Denizyolları hazırlıklarını tamamlamış olmasına rağmen henüz hareket emri gelmediğinden, sevk için sadece talimat beklenmekteydi⁸².

⁷⁸ Cumhuriyet, 20 Nisan 1941.

⁷⁹ Vatan, 22 Nisan 1941.

⁸⁰ Cumhuriyet, 22 Nisan 1941.

⁸¹ Vatan, 23 Nisan 1941.

⁸² Cumhuriyet, 23 Nisan 1941.

Dahiliye Vekâleti, vilâyetlere gönderdiği bir tebliğde İstanbul'dan dahile seyahat edeceklere kolaylık gösterilmesini ve karaborsacılık faaliyetleri için önlem alınarak halkın mağduriyetine meydan verilmemesini istemiştir. Özellikle ufak nakil vasıtalarının ve hamaliye ücretlerinin arttırılmasına karşı dikkatli olunması gerektiği belirtilmiş, seyahat ile ilgili son ayrıntılar belli olmaya başlamıştır. Hazırlanan listelere göre gitmek isteyenlerin miktarı aile itibariyle 16.000 ve nüfus itibariyle 50.000'e yakındır ve bunlar güverteyle ambarlarda yolculuk edeceklerdir. Yalnız hasta ve loğusalara kamaralar tahsis edilecektir. Mevkide seyahat etmek isteyenler yolcu vapurlarıyla seyahat etmek mecburiyetindeydiler. İstanbul'ların Anadolu'ya geçmeleri için Denizyolları İdaresi'nin tahsis ettiği vapurlar Karadeniz, Tırhan ve Aksu'dur. Yapılan plana göre deniz nakliyatı 1 Mayıs'ta başlayacak ve 11 Mayıs'ta sona erecekti⁸³.

İlk katile'nin 1 Mayıs 1941 Perşembe günü hareket edeceği açıklanmıştır. Nakliyata tahsis edilen vapurlara seyahat vesikası olanlardan başka kimse alınmayacaktır⁸⁴. Vilâyet, 26 Nisan tarihinde bir tebliğ yayınlamıştır. Bu tebliğ'e göre Karadeniz iskele ve istasyonlarına gidecek beyânnâmeye tabi yolculardan ilk katile 1 Mayıs Perşembe günü saat 18'de Aksu vapuruyla Galata'dan hareket edecekti ve yolcuları, bilet numaraları 45-444 arası olanlar oluşturacaktı. Karadeniz hattına vapurla yapılacak son sefer ise 11 Mayıs'ta gerçekleşecek ve yine Galata'dan saat 18'de Ankara vapuru kalkacaktı. Bilet numaraları 2.581-2.848 arası olanlar bu yolculuğa dâhil olacaktı. Bir taraftan Karadeniz iskelelerine sevkiyat yapılırken, diğer taraftan Marmara ve Ege denizi iskelelerine gidecek vatandaşlar için vesait hazırlanacak ve bunlar da peyderpey sevk olunacaklardır. Ayrıca sevk edilecek vatandaşların uymaları gereken kurallar ilân edilmişti. Uyulması istenen hususlar şöyleydi⁸⁵;

— Her aileye kara yolu için kırmızı ve deniz yolu için de mavi biletler hazırlanmış ve birer de vesika numarası verilmiştir. Vesika numaraları esas olup bütün muameleler bu numara ile yapılacaktır. Ve sevke tabi ailelerin daveti de gene bu vesika numarasıyla yapılacaktır.

— Her aile elindeki biletlerin taşıdığı vesika numaralarının dahil olduğu kafilenin davet gününü gerek kaymakamların yapacağı tebliğlerden, gerek gazetedeki ilânlardan öğrenmeli ve o gün o saatlerde behemehal Galata rıhtımında eşya ve yiyecekleriyle beraber hazır bulunmalıdır.

⁸³ **Cumhuriyet**, 24 Nisan 1941; Anadolu'ya sevk edilecek vatandaş sayısı konusunda farklı rakamlar söz konusudur. 15.000 vatandaşın seyahat vesikalarının hazırlandığını belirten haberler de verilmektedir. Ayrıca tahsis edilen vapur isimleri değişebilmektedir. Tırhan ve Aksu dışında tahsis edilen üçüncü vapurun Ankara olduğu bilgisi yer almaktadır, Bkz. **Son Posta**, 24 Nisan 1941.

⁸⁴ **Son Posta**, 25 Nisan 1941.

⁸⁵ **Son Posta**, 26 Nisan 1941.

— Her aile beyânnâmeyi verdiği kazaya müracaatla biletlerini hemen alacaktır.

— Her aile götürüleceği eşyanın başka eşyalarla karışmamasını temin için denk veya sandığı üzerine biletlerin taşıdığı vesika numarasını okunaklı ve büyük rakamlarla yazacaktır.

— Yolcular kâmilten güverte yolcusu gibi seyahat edeceklerdir. Kamaralara parası ile de olsa yolcu alınmayacaktır. Kamaralar yolcular için hastane olarak kullanılacak ve gemide doktorun raporuna nazaran hasta olanlarla hamile veya emzikli kadınlar kamaralara meccanen yerleştirilecektir. Yolcular seyahat müddetince yiyeceklerini kendileri beraberlerinde götürüleceklerdir. Vapurun kantininde mevcut yiyeceklerden para mukabilinde istifade edilebileceği gibi yalnız bir sıcak çorbaya münhasır olmak üzere imkân nispetinde isteyenlere çorba verilebilir. Kamarada yatırılan hastalara keza parası mukabilinde doktorun tavsiye edeceği yemekler yaptırılır.

— Zonguldak'tan ve Samsun'dan trenle dâhile gidecek yolcular için bu limanlara muvasalatları günü saat 18'de trenler tahrik ettirilecektir.

Bu arada beyânnâme verdiği halde gitmek istemeyenlerin olduğu, kazalara yapılan müracaatlardan anlaşılmıştır. Bununla beraber uzun bir çalışmadan sonra hazırlanan sevk planının aksamaması için bu gibi başvurulara sıcak bakılmayacağı ve beyânnâme verenlerin gitmelerinin mecbur tutulacağı açıklanmıştır⁸⁶. Ancak, kabul edilmesi mümkün, meşru mazereti olanların yolculukları ertelenecekti. Devlet Limanları Umum Müdürlüğü de ücretsiz gidecek yolcular için ek bazı önlemler almıştır. Galata rıhtımından kalkacak bu vapurların yolcuları ellerindeki biletleri gösterince kendilerinden hamaliye ücreti olarak mevcut tarifinin dörtte biri alınacaktı⁸⁷. Bu iş için ayrıntılı bir hamaliye tarifesi hazırlanmıştı. Tarifeye göre bir hamalın elleriyle taşıyabileceği yükler kaç parçadan oluşursa oluşsun 10 kuruşa, yalnız bir valiz 5 kuruşa olacaktı. Yine 100 kuruşa nakledilen büyük eşyalar dörtte bir ücret karşılığı olan 25 kuruşa taşınacaktı⁸⁸.

Karadeniz hattı gemilerinin belli olmasından sonra Marmara hatlarına gidecek gemiler ve hareket saatleri de kesinlik kazanmıştır. Bu hat'ta Trak ve Kadeş vapurları tahsis edilmiştir. Trak, 5 Mayıs'tan itibaren 5 gün Mudanya'ya, Kadeş ise 8 Mayıs'tan itibaren 4 gün Bandırma'ya ücretsiz götürülecek vatandaşları nakledecekti. Bunlar yalnız Bandırma havzasına gideceklerdi. Ege bölgesine ise 12 ve 18 Mayıs günleri nakil yapılacaktır. Büyük iskeleler haricindeki ufak iskelelere gidecek yolcular posta vapurlarıyla fakat yine ücretsiz olarak götürülecektir. Seyahatlerine deniz yolundan sonra trenle devam

⁸⁶ Vatan, 27 Nisan 1941; Cumhuriyet, 27 Nisan 1941.

⁸⁷ Cumhuriyet, 28 Nisan 1941.

⁸⁸ Cumhuriyet, 29 Nisan 1941.

edecek olanların bekletilmeden seyahatlerine devam edebilmeleri ve mağdur olmamaları için Devlet Demiryolları iskelelerde katarlar bekletecektir⁸⁹.

Karadeniz hattına gidecek Aksu ve Tırhan vapurları 1 Mayıs'ta hareket etmiştir. Tırhan vapuru yolcularını İnebolu'ya götürecektir, Aksu vapuru Zonguldak yoluyla Filyos, Karabük, İsmetpaşa, ve Eskipazara gidecek yolcuları taşıyacaktı⁹⁰. Tırhan vapuru ile yolcularla beraber seyahat eden muhabirler, yolculuğun rahat geçtiği ve yolcuların memnun olduğu bilgisini vermişlerdir⁹¹. İlk seferde yaşanan asıl sıkıntı ise Aksu vapuru'nda 1.225 yolcu olması gerekirken sadece 343 kişinin bulunması ve Tırhan'da 945 kişi nakledilecekken 263 kişinin gelmesi ile olmuştur. Böylece, beyânnâme verdiği halde çok sayıda vatandaş yolculuğa katılmamıştır. Bunun üzerine çeşitli mazeretleri sebebiyle gidemeyecek yolcuların 48 saat önceden haber vermesi istenmiştir⁹². Gazetelerdeki yorumlarda bu yolculuğun sonucu olarak İstanbul-Anadolu kaynaşmasının yeni ufuklar açacağı belirtilmiştir⁹³.

3 Mayıs tarihinde Ankara vapuru ile 280 kişilik bir kfile İnebolu'ya hareket etmiştir. Oysa bu sefer için bilet verilenlerin sayısı 1.000 kişiydi. Nakliyatın ciddi şekilde aksayacağına belli olmasıyla, gitmeyenlerin haber vermemesi halinde ücretsiz sevk hakkını kaybedeceği açıklanmıştır. Trak vapurunun 5-6 Mayıs tarihlerinde Mudanya'ya yolcu götüreceği bilgisi verilmiştir. Eğer beyânnâme verenlerden vazgeçen olmazsa Trak vapuru Mudanya'ya üçüncü bir sefer düzenleyecekti⁹⁴.

Karadeniz limanlarına gidecek ücretsiz yolcu kfilelerinin dördüncüsü Aksu vapuruyla Zonguldak'a hareket etmiştir. Bu vapurda 870 kişi olması gerekirken pek az kişi gelmiştir. Yaşanan bu sıkıntılar üzerine nakil listelerinde tadilat yapılmış ve bazı seferler yeniden planlanmıştır⁹⁵.

Seyahat eden yolcular ise gerek görevlilerin tutumlarından gerekse yolculuğun rahat geçmesinden memnun olmuşlar ve gösterilen her türlü kolaylık için teşekkür etmişlerdir⁹⁶.

6 Mayıs tarihinde Trak vapuruyla 28 kişinin daha Mudanya'ya hareket ettiği görülmektedir. Oysa bu vapurla gideceklerin sayısı 460 kişiydi. Karadeniz sahillerinde olduğu gibi Marmara havzasına hareket edenlerde de önemli ölçüde

⁸⁹ Cumhuriyet, 30 Nisan 1941.

⁹⁰ Vatan, 1 Mayıs 1941; Cumhuriyet, 1 Mayıs 1941.

⁹¹ Cumhuriyet, 2 Mayıs 1941, Bkz. EK 7.

⁹² Son Posta, 2 Mayıs 1941.

⁹³ Son Posta, 2 Mayıs 1941; Vatan, 3 Mayıs 1941.

⁹⁴ Ulus, 3 Mayıs 1941.

⁹⁵ Cumhuriyet, 4 Mayıs 1941.

⁹⁶ Ulus, 5 Mayıs 1941; Cumhuriyet, 5 Mayıs 1941.

gelmeyen mevcuttu. Yine 6 Mayıs'ta Karadeniz'e hareket edecek Tırhan'a 872 ve Aksu'ya 668 kişi gelmesi gerekirken iki vapur için toplam 397 kişi gelince iki vapurun yolcularını Aksu alarak hareket etmiştir. Vilâyet ise neşrettiği bir tebliğde bu önemli azalma üzerine 6, 8 ve 9 Mayıs'ta hareket edecek vapurların kaldırıldığını ve bu kafildekilerin 11 Mayıs'ta kalkacak Aksu vapuruna bineceklerini açıklamıştır⁹⁷.

Vilâyet, yeni bir sefer tarifesi hazırlamış ve gazetelerde ilân etmiştir. Buna göre, İstanbul-Bandırma hattına son sefer 10 Mayıs'ta Çanakkale vapuruyla, İstanbul-İzmir hattına 15 Mayıs'ta Kadeş vapuruyla, İstanbul-Karadeniz sahillerine ise 10 Mayıs'ta Saadet vapuruyla yapılacaktır⁹⁸. Marmara havzasına yapılan deniz nakliyatı belli bir düzen içinde sürmüştür⁹⁹.

Yapılan çalışmalar neticesinde tren ile yapılacak sevk tarihleri de belli olmuştur. Haydarpaşa'dan trenle yapılacak sevkiyatta belirlenen belli başlı hatlara göre, 11 Mayıs'tan 17 Mayıs'a kadar İzmit ve Adapazarı'na, 17 Mayıs'tan 22 Mayıs tarihine kadar Vezirhan, Eskişehir, Kütahya, Afyon, Eğridir, Burdur, Akşehir ve Konya istikametlerine, 22 Mayıs'tan itibaren Mersin, Adana, Fevzipaşa, Meydanekbez, Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Kayseri, Sivas ve Erzincan'a kadar sevkiyat gerçekleştirilecektir¹⁰⁰.

Bir numaralı tren seferinin 11 Mayıs'ta yapılması öngörülmekteydi. İzmit istikametine gidecek tren'de 746 yolcu olması bekleniyordu. 50 numaralı sefer ile de sonuncu trenin hareketi planlanmıştı. Bu seferde 7 Haziran'da hareket edecek tren Erzincan-Erzurum hattına gidecek ve 428 yolcuyla gütürecekti¹⁰¹.

Yolcuların önemli bölümünün sevk için gelmemesi hadisesi devam etmiştir. Mudanya'ya Marakaz vapuru ile 460 kişi gitmesi gerekirken yolcu sayısı sadece 19 olmuştur. Mersin vapuruyla Çanakkale havalisine gidecek 900 yolcudan sadece 57'si yola çıkmıştır. Gelişmelerin bu şekilde olmasında gidenlerin bir daha İstanbul'a dönemeyeceği şayiasının payı büyüktü¹⁰². 13 Mayıs'ta İstanbul'dan trenle ayrılan kafilenin 664 kişi olması gerekirken sadece 107 kişinin bulunması dikkat çekicidir¹⁰³. Yine aynı gün üçüncü kfile de Adapazarı'na hareket etmiştir¹⁰⁴. 15 Mayıs'ta yolcu olarak 667 kişi olması

⁹⁷ **Ulus**, 6 Mayıs 1941.

⁹⁸ **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1941; **Vatan**, 7 Mayıs 1941.

⁹⁹ **Son Posta**, 8 Mayıs 1941, **Bkz. EK 8**.

¹⁰⁰ **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1941.

¹⁰¹ **Cumhuriyet**, 7-8-9 Mayıs 1941; **Son Posta**, 8 Mayıs 1941; **Vatan**, 7-8-9 Mayıs 1941, **Bkz. EK 9**.

¹⁰² **Vatan**, 10 Mayıs 1941.

¹⁰³ **Ulus**, 13 Mayıs 1941.

¹⁰⁴ **Son Posta**, 14 Mayıs 1941.

gerekirken, bu sayı sadece 47 idi. Yapılan açıklamada çocuklarının imtihanları dolayısıyla gitmeyenlerin sayısının çok fazla olduğu ifade edilmiştir¹⁰⁵.

15 Mayıs'ta Marmara havzasına Kadeş vapuru, 16 Mayıs'ta da Karadeniz hattına Ankara vapuru son ücretsiz yolcuları nakletmesiyle İstanbul'dan Anadolu'ya ücretsiz gideceklerin deniz yoluyla sevkleri tamamlanmıştır¹⁰⁶. Haydarpaşa'dan trenle gönderilecek son kafilenin 7 Haziran Cumartesi günü Erzincan ve Erzurum istikametine hareket edeceği açıklanmıştır¹⁰⁷. Haydarpaşa'dan gidenlerin sayısı Mayıs ayının sonuna doğru artış göstermiştir. Bu dönemde her gün 500-1.000 arası yolcu Haydarpaşa'dan trenle Anadolu'ya hareket etmekteydi¹⁰⁸.

7- Trakya'dan Anadolu'ya Sevk

Trakya'dan Anadolu'ya gidecekler için de İstanbul vilâyetinde bir liste faaliyeti başlamıştır. Bu listeye dâhil olanlar Edirne, Kırklareli, Tekirdağ vilâyetlerinde ikamet edenler ve buldukları mntukalara beyânnâme verenlerdir. Bu beyânnâmeler İstanbul'da tasnif edilmiş, bunların sevk edilecekleri gün ve binecekleri vesait tayin edildikten sonra gene yapılacak tebligat dairesinde sevk işlemleri başlatılacağı açıklanmıştır. Kırklareli, Edirne ve Tekirdağ'dan yetkililer bu işlerle meşgul olmak üzere İstanbul'a gelmişlerdir¹⁰⁹. İstanbul'dan gidecek yolcuların seyahatlerinin büyük ölçüde tamamlanmasından sonra, Trakya'dan gideceklerin nakliyat çalışmaları başlamıştı. Trakya vilâyetlerinden bazı vatandaşlar İstanbul'a gelmiş ve bunların ilk önce denizyolları ile gönderilmesi hazırlıkları yapılmıştır¹¹⁰. Ayrıca Trakya'da bulunan nakledilecek vatandaşların Tekirdağ iskelesinden vapurlarla götürüleceği açıklanmıştır¹¹¹.

Trakya'dan Anadolu'ya gideceklerin kendi vilâyetlerinde verdikleri beyânnâmelerin İstanbul'da tasnif çalışması bitmiş ve gideceklerin biletleri hazırlanmıştır. Bu vilâyetlerden İstanbul'a gelmiş olan yetkililer bu biletleri kendi kazalarına götürmüşlerdir. Trakya'dan yapılacak sevkîyatın Tekirdağ veya Silivri'den vapurla olması ve Derince veya Mudanya'ya nakil yapılması

¹⁰⁵ **Ulus**, 15 Mayıs 1941.

¹⁰⁶ **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1941.

¹⁰⁷ **Son Posta**, 26 Mayıs 1941, Bkz. EK 10.

¹⁰⁸ **Vatan**, 27 Mayıs 1941.

¹⁰⁹ **Cumhuriyet**, 29 Nisan 1941.

¹¹⁰ **Son Posta**, 9 Mayıs 1941.

¹¹¹ **Son Posta**, 14 Mayıs 1941.

planlanmaktaydı. Yine sevk işinin Haziranın yedisinde bitirilmesi düşünülmekteydi¹¹².

Yapılan hazırlıkların tamamlanmasıyla Trakya'dan Anadolu'ya ilk kafilenin 31 Mayıs'ta hareket edeceği açıklanmıştır. Tekirdağ'dan hareketle Mudanya'ya yolcu getirilecekti. Mudanya'ya çıkan yolcular Bursa ve Bandırma üzerinden Akhisar havalisine gidecekti. Bursa üzerinden gideceklerin sayısı 1.079, Bandırma yoluyla gideceklerin ise 674 kişi olarak hesap edilmişti. Trakya'dan ikinci kafiye 1 Haziran'da vapurla Karadeniz'e hareket edecekti. 2 Haziran'da Zonguldak'a ulaşacak bu vapur, Çankırı yolcularını da götürecekti. Zonguldak'ta kalacak yolcular 103, Zonguldak'tan sonra trenle gidecekler 37 kişiydi. Tekirdağ'dan İzmir hattına giden vapur 5 Haziran'da limana ulaşacaktı. İzmir'e 467 yolcu getirilecek, bunlardan 351 kişi Manisa istikametine yolculuğa devam edecekti. Tekirdağ'dan İç Anadolu'ya gidecekler ise 8 Haziran'da Haydarpaşa'dan kalkacak trenle gidecekti ve bunların sayısı 1.281 idi¹¹³. Ayrıca, bazı vatandaşlar aynen İstanbul'da olduğu gibi Trakya'dan kendi imkânlarıyla ayrılarak Anadolu'ya geçmekteydiler¹¹⁴.

Son düzenlemelerden sonra Tekirdağ'dan ücretsiz Anadolu'ya gideceklerin biletleri dağıtılmış ve sevkiyatın 4 Haziran'da başlayıp 15 Haziran'da biteceği açıklanmıştır. Değişik iskelelere gidecek olanların nakli için hükümetçe Tekirdağ'da 7 vapur ayrılmış ve bu vapurların hareket tarihi 4, 6, 7, 9, 10 ve 17 Haziran olarak tespit edilmiştir¹¹⁵.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Yunanistan'ı işgal ederek, Türk sınırlarına dayanması Türkiye'de gerçekten tedirginlik yaratmıştır. Hükümet'in İstanbul ve Trakya'dan emekli, yetim ve dullarla beraber arzu edenlerin Anadolu'ya göç edebileceği kararı, Almanya ile 18 Haziran 1941'de imzalanan Dostluk Antlaşması'na kadar sıkıntılı bir dönemin yaşanmasına neden olmuştur¹¹⁶. Bu antlaşmadan sonra gerek hükümet gerekse halk nazarında tedirginlik nispeten azalmıştır.

Hükümet, Anadolu'ya göç kararını İstanbul ve Trakya'daki nüfusu seyrekleştirmek amacıyla almıştır. Nitekim bu husus Başvekâlet'ten vilâyetlere gönderilen 2 Mayıs 1941 tarihli bir yazıda da açıklanmış ve Anadolu'ya

¹¹² Cumhuriyet, 18 Mayıs 1941.

¹¹³ Cumhuriyet, 21 Mayıs 1941.

¹¹⁴ Vatan, 27 Mayıs 1941.

¹¹⁵ Cumhuriyet, 3 Haziran 1941, Bkz. EK 11.

¹¹⁶ İ. Soysal, a.g.e., s. 639.

geçenler arasında bulunması pek muhtemel asker aileleriyle ilgilenilmesi istenmiştir¹¹⁷. Hükümet, vatan savunmasını gerçekleştirenlerin geride bıraktıkları aileleriyle özellikle ilgilenmiştir. Vilâyetlerden bu ailelerin ihtiyaçlarının karşılanması istenirken, vilâyetlerden gelen 8 Mayıs 1941 tarihli cevapta gerekli önlemlerin alındığı ve asker aileleri için nakdî ve aynı ihtiyaç listeleri hazırlatıldığı bilgisi verilmiştir¹¹⁸. Bu göç ile savaş bölgesine yakın yerlerde ulaşım, iaşe gibi konularda da rahatlama hedeflenmekteydi. Yine, İstanbul'dan ayrılacak nüfustan sonra, özellikle ahşap evlerin istimlak çalışması önemli bir husus olarak ele alınıyordu. Böylelikle muhtemel bir tehlike anında İstanbul'un makûs talihi yangınların şehrin her tarafına hâkim olmaması için önlem alınmış olacaktı.

Hükümet tarafından nakillerini isteyip 15 Nisan'a kadar beyânnâmelerini vermiş olanlar Haziran ortalarına kadar sevk edilmiştir. Bundan sonra mazeretleri (hastalık veya çocuklarının imtihanları gibi) sebebiyle gidemeyenlerin gönderilmesi için çalışmalar yapılmıştır. 16 Haziran akşamına kadar bu kişilerin tespiti tamamlandıktan sonra Kaymakamlar daha önceden başvurmuş ve mazeret bildirmemiş olanlardan gitmeyenleri tespit edecek ve bundan sonra herhangi bir müracaat kabul edilmeden son kabileler gönderilecektir¹¹⁹.

Hazırlanan listelere göre gitmek isteyenlerin miktarı aile itibarıyla 16.000, nüfus itibarıyla 50.000 civarındadır. Ayrıca kendiliğinden ne kadar nüfusun gittiği tespit edilememiştir. Böylece göç edenlerin toplam sayısının arttığı kesindir. Bununla beraber, gerek vapur ve gerekse tren yolcuları için bilet aldığı halde sefere katılmayan yolcuların sayısı az değildir. Her ne kadar yeni sefer tarifeleri ve kabileler oluşturulsa da, beyânnâme verenlerin tamamının gittiği konusunda ciddi kuşku taşımaktayız. Yine de 50.000 sayısının biraz altında bir nüfusun Trakya ve İstanbul'dan Anadolu'ya geçtiğini kabul etmek mümkün görünmektedir.

Göç edenlerin Anadolu'da ne kadar kaldıkları ve bir süre sonra dönüp dönmediği hakkında kesin bir şey belirtmek güçtür. Fakat göç kararının mantığı düşünüldüğünde savaş sonuna kadar gittikleri yerlerde kalmış olmalıdırlar.

Bu arada, Anadolu'ya göç kararının en önemli gerekçelerinden biri savaş ortamında İstanbul'daki nüfusun seyrekleştirilmesi idi. Fakat bu düşüncenin ne kadar başarılı olduğu soru işaretidir. Çünkü savaşın ilerleyen aylarında çeşitli nedenlerle Anadolu ve Trakya'dan İstanbul'a yoğun göç söz konusu olmuştur.

¹¹⁷ BCA, Fon kodu: 030. 10, Yer no: 47. 303. 9.

¹¹⁸ BCA, Fon kodu: 030. 10, Yer no: 56. 377. 3.

¹¹⁹ *Vatan*, 16 Haziran 1941.

Özellikle 1943 Yazında İstanbul'a göçün ciddi boyutlara ulaşması basına yansımış ve bu durumdan şikâyet edilerek, hükümetin acil çözüm bulması istenmiştir¹²⁰.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)

Gazeteler

Cumhuriyet

Son Posta

Ulus

Vatan

Dergiler

Karikatür

Kitaplar

ARMAOĞLU, Fahir, *Siyasî Tarih 1789–1960*, Ankara 1973

AYDEMİR, Şevket Süreyya *İkinci Adam*, c. 2, İstanbul 1991

BARUTÇU, Faik Ahmet, *Siyasi Hatıralar*, c.1, Ankara 2001

DERİNGİL, Selim, *Denge Oyunu*, İstanbul 1994

ERTÜRK, Selahattin, *Propaganda ve Beşinci Kolun İkinci Dünya Harbinde Oynadığı Roller*, Ankara 1951

GOLOĞLU, Mahmut, *Millî Şef Dönemi (1939–1945)*, Ankara 1974

HART, Liddell, *II. Dünya Savaşı Tarihi 1*, (Çev. Kerim Bağrıaçık), İstanbul 1999

KARLIKLI, Yücel, *Türk Anayasa Metinleri*, İstanbul 2002

KOÇAK, Cemil, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938–1945)*, c. 1, İstanbul 1996

SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, c.1, Ankara 1989

US, Asım, *1930–1950 Hatıra Notları*, İstanbul 1966

Makaleler

ÖZGÜLDÜR, Yavuz, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikasını Belirleyen İki Antlaşma ve Sonuçları: "Türk-İngiliz-Fransız İttifak Antlaşması ve Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması", *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara 1999

¹²⁰ *Cumhuriyet*, 3 Haziran 1943.

Vilâyetin tebliği

İstanbuldaki mütekaid, dul ve yetimlerin Anadoluya nakilleri muvafık görüldü

Anadoluda akrabaları bulunup onların yanına gitmek veya ailelerini göndermek isteyenler de mütekaidler gibi meccanen naklolunacaklar

İstanbul vilâyetinden tebliğ olunmuştur: İstanbulda oturan Türk tebaası vatan daşlarımızdan aşağıda yazılı (2) nci maddede tasrih edilen hususatla ilgili bulunanlar ikamet ettikleri kaza kaymakamlıklarına 15 Nisan 941 Salı günü akşamına kadar müracaatla kendilerine verilecek beyannameleri doldurmaları ilân olunur:

1 — İstanbulda oturan ve başka hiç bir iş ve gücü olmayıp da aldığı tekaüd maaş ile geçinen ve seferde de bir hizmet deruhde etmiyecek olan askerî ve mülki mütekaidler ile eytam ve eramilin aileleriyle beraber (Trakya, İstanbul, İzmir, Erzurum, Ankara hariç olmak üzere) istedikleri yerlerin iskele ve istasyonlarına kadar devlete aid vapur ve trenlerle müte-

saviyen nüfus başına elli kiloya kadar sandık ve denk eşyaları ile birlikte nakillerinin yapılması muvafık görülmüştür.

İstanbul malsandıklarından maaş alanlar, tekaüd ve eytam eramil maaşı alanlar bu maaşlarına gittikleri yerlerden almıya devam edeceklerdir.

2 — İstanbulda oturup (İzmir, Ankara, Erzurum hariç olmak üzere) Anadoluda bulunan akrabaları nezdine aileleriyle birlikte gitmek arzusunun izhar edenlerin veya hud kendileri kalıp da ailesini göndermek isteyenlerin istedikleri yerin iskele ve istasyonlarına kadar devlete aid vapur ve trenlerde nüfus başına mütesaviyen (50) kiloya kadar sandık ve denk eşyaları ile meccanen nakilleri tensib edilmiştir.

Yalan haberlere kendinizi kaptırmayın

Uydurma rivayetleri daima reddediniz, yalınız hükûmetin tebliğlerine, Ankara radyosunun ve gazetelerin neşriyatına itimad ediniz.

Dünyanın, içinde bulunduğumuz bu buhranlı zamanında, bilâ istisna her vatandasa düşen esassı ve büyük bir vazife var: Uyanık olmak. Fakat bu tabiri basmakalıp bir tekerleme gibi bellemekten elbette hiç bir fayda hasıl olmaz.

Uyanık olmanın ruhu bir kelime ile her şeyden şüphe etmek, hiç bir şeye kolayca inanmamaktır. Bu sırada memleket dahilinde ve hususile karışık muhitleri çok olan İstanbulumuzda kulaktan kulağa namütenahi havadisler duyuluyor. Bunları kim uydurur ve ne maksadlarla uydurur? Burasını düşünerek kafa yormaya lüzüm görmüyoruz.

Yalnız memleketin için beyecana vermek, balkı endişeye hatta -neden olmasın- evvelâ lüzumsuz seçince ve sonra sukutu hayale düşürmek vatanımız için fena maksadlara âlet olanlarına meşgul olmıyan gayelerindedir.

Bu itibarla size ne çeşid olursa olsun gelip havadis veren bedava muhbirlere şöyle bir bakıp soğukkanlılığınızı muhafaza ediniz:

— Bir şey varsa yarın gazetemde

okurum, diye omuz silkiniz!

Düşününüz ki sizin bayatınızdan mes'ul olanlar dalma vazife başındadırlar. Bunlar sizden saklanılmıyacak şeyleri olduğu gibi bildiriyorlar. Saklanacak olanlar ise zaten millî sırdır ki onun ciddiyetle muhafazasına gene biz mecburuz. Doğru haber, yalnız devletin radyosundan, ajansından ve gazetelerden takip ediniz. Size bu membaların vermediği havadislerden bahsedenerle mım koyunuz. Yalan muhbirlüğü devam ederse zabıtaya haber vermek sizin için vatan borcu olur. Çünkü size bu uydurmaları tedar eden, bilerek bilmiyerek millî birliği sarımağa çalışan bozguncudur.

Bilhassa İstanbulda her gün, birbirini takiben, pek çok gazeteler çıkıyor. Ankara radyosu günün muhtelif saatlerinde neşriyat yapıyor. Bunlar haricinde duyacağınız her şeyiyanın mutlaka propaganda olduğuna inanınız ve dinlemeyiniz.

Dinlerseniz yavaş yavaş alıştırsınız. Ve farkında bile olmadan düşmanın gayesine hizmet etmiş olursunuz.

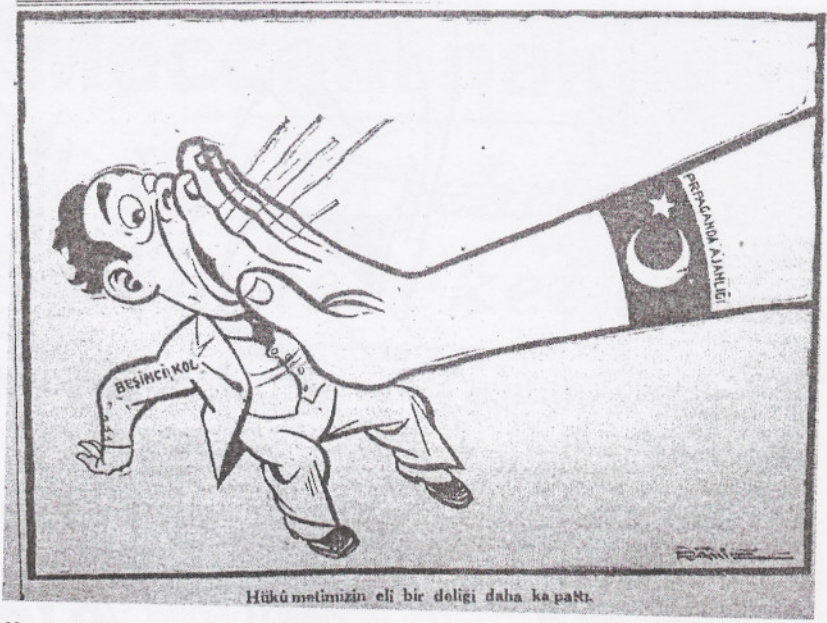
Uyanık olunuz!

Dahilî Propaganda Ajanlığı Kuruyoruz

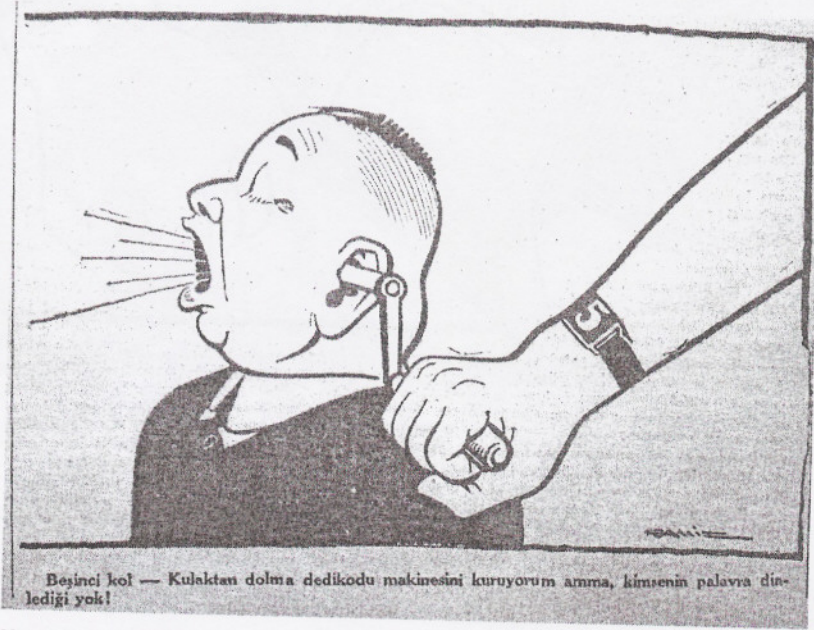
Yanlış ve Memlekete Zararlı Haberlerin Yayılması Önlenecek

Ankara, 12 (Telefonla) — Dahiliye Vekâleti dünya vaziyetinin arzemiş olduğu nezaketi gözönünde bulundurarak bir Dahili Propaganda Ajanlığı kurmağa karar vermiştir. Bu tedbir efkârı umumiyede fena tesirler yapacak yanlış ve memleket için zararlı haber ve şayiaların yayılmasını önlemek için alınmaktadır.

Dahiliye Vekâleti tesisine karar verdiği bu ajanlıkla memleketi alâkadar eden her nevi haberleri toplayacak ve ajans vasıtasıyla efkârı umumiyeye bildirecektir. Kurulmasına karar verilmiş olan bu ajanlığa Dahiliye Vekâleti Mahalli İdareler Birinci Dairesi reisi Necmettin tayin edilmiştir. Ajanlık pek yakınlarda faaliyete geçecektir.

EK 4: *Vatan*, 14 Nisan 1941

EK 5: *Vatan*, 15 Nisan 1941

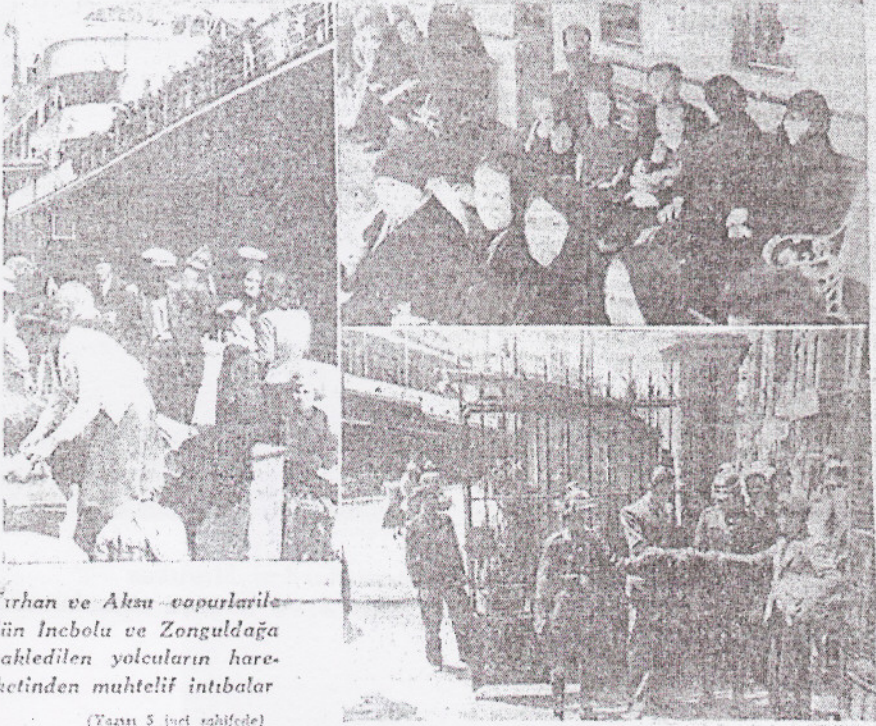
EK 6: Karikatür, 24 Nisan 1941

Meccanî nakliyat

İlk kafile şehrimizden dün hareket etti

İnebolu yolcularını Tırhan, Zonguldağa
çıkacakları da Aksu vapuru götürüyor

Tırhan vapurundaki yolculara refakat eden arkadaşımız,
seyahatin gayet neşe'li geçtiğini telsizle bildirdi

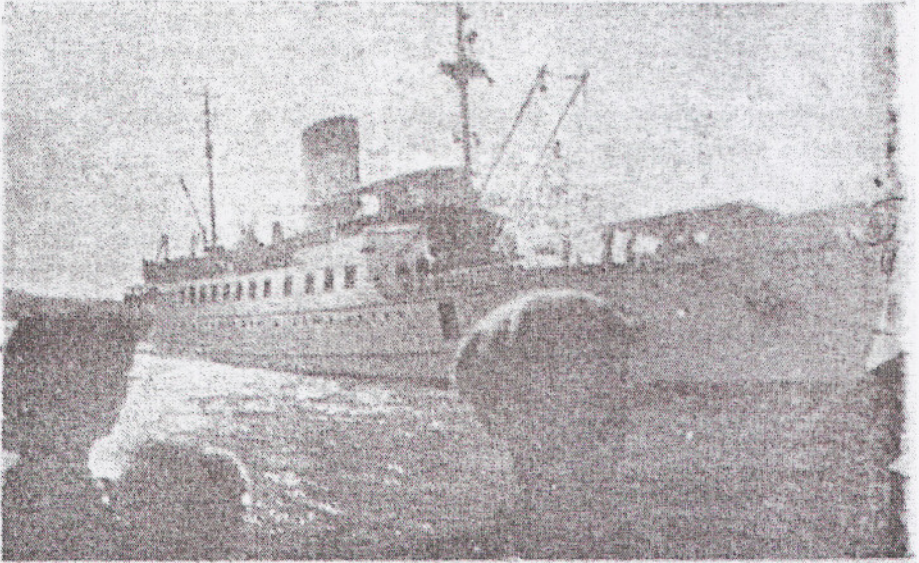
Tırhan ve Aksu vapurlarıyla
dün İnebolu ve Zonguldağa
nakledilen yolcuların hare-
ketinden muhtelif intibalar

(Yazın 5. sayısında)

Anadoluya gitmek isteyenler

Dün 3 vapur Marmara havzasına hareket etti

Haydarpaşadan nakliyata Pazar günü
başlanacak ve bu nakliyat 7 Hazirana
kadar devam edecek

Dün hareket eden vapurlardan Marakaz
(Yazın 4 üncü sayfanın 2 ve 3 üncü sütunlarında)

Anadoluya Gideceklere					
İstanbul Vilâyetinden Tebliğ Edilmiştir					
— Dünkü mühadan devam —					
Sıra No.	H. Paşadan Katarın hareket tarihi	Saatli	Yolcu adedi	İs. lar	Bilet Noları
34	30 mayıs cuma	16.40	485	Yerköy)	
				Şafaak)	
			8	Kaneali)	12337-12520
			51	Fakilli)	
			3	Paşaltı)	
			166	Himmetsede)	
			6	Beydeğirmeni)	
			792		
35	31 mayıs cumartesi	12.30	166	İncebu)	
			51	Başköy)	12551-12720
			67	Develinsar)	
			439	Nigde)	
			792		
36	31 mayıs cumartesi	16.40	749	Nigde)	12721-12907
37	1 haziran pazar	12.30	175	Bor)	
			3	Bor-Çatalca)	12908-13120
			550	Kayseri)	
			730		
38	1 haziran pazar	16.40	736	Kayseri)	13121-13313
39	2 haziran pazartesi	12.30	738	Kayseri)	13314-13506
40	2 haziran pazartesi	16.40	15	Gömeç)	
			13	Gemerek)	13507-13748
			30	Şarkışala)	
			646	Sivas)	
			709		
41	3 haziran salı	12.30	684	Sivas)	13749-13949
42	3 haziran salı	16.40	682	Sivas)	13950-14147
			4	Sivas - Çatalca)	
			686		
43	4 haziran çarşamba	12.30	4	Armağan)	
			14	Çetinkaya)	
			7	Demiris)	
			18	Kızılcahan)	14148-14322
			1	Avşar)	
			9	Çörek)	
			322	Divriç)	
			27	Çaltı)	
			692		
44	4 haziran çarşamba	16.40	650	Bağcıtaş)	14323-14494
45	5 haziran perşembe	12.30	514	Bağcıtaş)	
			142	İlç)	14497-14683
			656		
46	5 haziran perşembe	16.30	393	İlç)	
			70	GÜNBAG)	14684-14867
			173	Kemah)	
			636		
47	6 haziran cuma	12.30	626	Kemah)	
			5	Akp)	14868-15050
			8	Dumanlı)	
48	6 haziran cuma	16.40	546	Erzincan)	15053-15209
49	7 haziran cumartesi	12.30	809	Erzincan)	15210-15320
50	7 haziran cumartesi	16.40	213	Erzincan)	
			4	Altınbaşak)	
			37	Tunceli)	
			83	Tercan)	
			1	Erbaa)	15360-15517
			31	Karabı)	
			5	Suflıca)	
			22	Aşkale)	
			3	Kaplıca)	
			47	İnce)	
			486		

NOT: Haydarpaşadan saat 12.30'da kalkacak trenlerin vapurları
Köprüden saat 2.31 ve Haydarpaşadan saat 16.40'da kalkacak trenlerin
vapurları Köprüden saat 12.30'da hareket eder.

Dün de İstanbuldan iki kabile Anadoluya göç etti

Son kabile 7 Haziran Cumartesi günü Erzincan ve Erzuruma hareket edecek

Şehrimizden hükümet vesaitile meccanen Anadolunun muhtelif yerlerine gitmek istiyen vatandaşların sevkine dün de devam olunmuştur.

Dün saat 12,30 ve 16,40 da kaldırılan iki trenle Eloğlu, Narlı, Pazarcık, Gölbaşı Kapıdere ve Malatya istasyonlarına gitmek isteyen vatandaşlar sevkolunmuşlardır.

Malatyaya nakliyat bugün de devam edecek, bu yolcular için bu gün saat 12,30 ve 16,40 da iki tren kaldırılacaktır.

Yarın da Malatyadan itibaren Baskil, Şefkat, Yolçatı ve Elâzığ istasyonlarına gidecek yolcular iki trenle hareket edeceklerdir. Bu hafta içinde Haydarpaşa - Eskeşehir - Konya - Adana - Malatya ve Diyarbakır hattı üzerindeki bütün istasyonlara nakliyat tamam-

lanacak, bundan sonra Haydarpaşa - Ankara - Kayseri, Sivas - Erzurum ve Erzincan hattı üzerindeki istasyonlara sevkiyat yapılacaktır. Haydarpaşadan trenle son kabile 7 Haziran Cumartesi günü Erzincan ve Erzuruma hareket edecektir.

Trakyadan Anadoluya gitmek isteyen vatandaşların nakline de önümüzdeki Cumartesi gününden itibaren başlanacaktır.

Diğer taraftan mülhakatta mazaretleri dolayısıyla tayin olunan günde gidemiyen vatandaşların miktarı tesbit olunmaktadır. Bu miktar vilâyete bildirildikten sonra 7 Hazirandan sonra bunların nakli için hususi vapur ve trenler kaldırılması hususunda hazırlıklara başlanacaktır. Bu kabilenin hareket zamanı ayrıca ilân edilecektir.

Tekirdağında

Anadoluya geçecek halk için 6 vapur hazırlandı

Tekirdağ 2 (a.a.) — Tekirdağından meccanen Anadolu'ya gideceklerin biletleri dağıtılmakta, sevkiyat 4 haziran-da başlayarak on beşinde bitirilecektir. Muhtelif iskelelere çıkacak olanların nakli için hükûmetçe Tekirdağında yedi vapur ayrılmış ve bu vapurların 4, 6, 7, 9, 10 ve 17 haziranda hareket edecekleri bildirilmiştir.